

LUNDS
UNIVERSITET

Mäns våld mot kvinnor – ett problem under förhandling

*En genusteoretisk policyanalys av den offentliga framställningen
av mäns våld mot kvinnor i nära relationer*

Melissa Lennartsson

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSK62
Termin: Vårterminen 2018
Handledare: Emma Severinsson
Omfång: 13 581 ord

Abstract

Men's Violence against Women – a Problem under Negotiation: A gender theoretical policy analysis of the public representation of men's violence against women in intimate relationships

In this thesis, four public policies regarding men's violence against women published in the period 2002-2016 are analyzed through a gender perspective. Carol Bacchi's policy analysis method *What's the Problem Represented to Be?* is used to answer how men's violence against women in intimate relationships is represented as a problem, which underlying assumptions the representation is based upon, and which implications may follow. The gendering effects of the problem representations are identified through an analysis of how the policies construct the perpetrator and the victim as gendered subjects.

In the analysis of the material, a total of three problem representations are found; the gender/power problem, the rights problem and the psychosocial problem. The underlying assumptions of the problem representations are categorized into two main perceptions of violence: a structural understanding that sees violence as a consequence of an unequal gender system, and an individualized understanding that emphasizes the individual's role and responsibility in violent conduct and subjection to violence.

The studied policies are gendering in different ways, which becomes evident in the discussion of the subjective and discursive implications of the stated problem representations. The gender-neutral terms common within the individualized understanding do, despite its seemingly neutral objective, contain gendered assumptions that masculinize the perpetrator and feminize the victim, reproducing traditional gender roles. From a heteronormative perspective, the structural understanding exclusively defines the perpetrator as a man and the victim as a woman, rendering alternative experiences and realities invisible.

Keywords: Men's violence against women, violence in intimate relationships, problem representation, gender theory, policy analysis, discourse

Abstract

I detta uppsatsarbete undersöks fyra statliga handlingsplaner publicerade under perioden 2002–2016 utifrån ett genusteoretiskt perspektiv. Genom Carol Bacchis policyanalysverktyg *What's the Problem Represented to be?* möjliggörs en diskussion kring hur mäns våld mot kvinnor i nära relationer framställs som problem, vilka bakomliggande antaganden framställningen grundar sig i samt vilka implikationer som följer. Undersökningen fokuseras även kring handlingsplanernas könande effekter, genom att besvara frågan om hur materialet konstruerar våldsutövaren och den våldsutsatta som könade subjekt.

I analysen av materialet identifieras sammanlagt tre olika problemframställningar som i uppsatsen benämns som problem i termer av kön och makt, rättighetsproblemet och det psykosociala problemet. Problemframställningarnas bakomliggande antaganden grupperas i två huvudsakliga förståelser av våldet: en strukturell förståelse som ser våldet som en konsekvens av en ojämlik könsmaktsordning samt en individualiserad förståelse som betonar individens roll och ansvar i våldsutövandet och våldsutsattheten.

De undersökta policydokumenten verkar på olika vis könande, vilket tydliggörs i diskussionen av problemframställningarnas subjektifierande och diskursiva implikationer. Den individualiserade förståelsens könsneutrala benämningar innehåller, trots sin neutrala fasad, könande antaganden som maskuliniserar förövaren och feminiserar den våldsutsatta, vilket i sin tur reproducerar traditionella könsroller. Ur ett heteronormativt perspektiv ser den strukturella förståelsen uteslutande på förövaren som man och den våldsutsatta som kvinna, med den problematiska implikationen att alternativa upplevelser och verkligheter osynliggörs.

Nyckelord: Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, problemframställning, genusteori, policyanalys, diskurs

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	2
1.2	Begreppsdefinitioner	3
1.3	Problemformulering, syfte och frågeställningar	5
1.4	Material och avgränsningar	6
2	Metod och teori.....	9
2.1	Metod.....	9
2.1.1	“What’s the problem represented to be?”	9
2.1.2	De sex stegen	10
2.1.3	Tillämpning av WPR-metoden.....	12
2.2	Teori	12
2.2.1	Diskursteori	12
2.2.2	Genusteori.....	14
2.2.3	Reflexivitet, reliabilitet och validitet.....	15
3	Litteraturöversikt och tidigare forskning.....	17
4	Analys och diskussion	21
4.1	Problemframställningar	21
4.1.1	Problem i termer av kön och makt.....	21
4.1.2	Rättighetsproblemet.....	25
4.1.3	Det psykosociala problemet.....	27
4.2	Bakomliggande antaganden.....	30
4.2.1	Individualistiska antaganden	30
4.2.2	Strukturella antaganden	33
4.3	Implikationer	35
4.3.1	Implikationer av en individualistisk förståelse.....	35
4.3.2	Implikationer av en könsmaktsförståelse	37
5	Sammanfattning	40
	Referenser	43

1 Inledning

Tidigt på morgonen den fjärde juni 2016 kallas polis till en lägenhet i Stockholm. På köksgolvet hittas Lotta Rudholm, misshandlad till oigenkännlighet. Hennes liv går inte att rädda. Lottas förövare är en man hon träffat bara några månader tidigare, men som snart fångat henne i en ond spiral av hot och våld. Trots tidiga varningstecken och ett flertal polisanmälningar blir utgången katastrofal.¹ Lottas öde är representativt för en majoritet av de kvinnor vars liv berövas av en annan människa. Förövaren är i de flesta av fallen en pojkvän, sambo eller make. Av de tiotusentals svenska kvinnor som årligen tvingas utstå våld från en man i sin närhet mister i genomsnitt 13 livet.² Vad FN beskriver som en global pandemi och en allvarlig kränkning av de mänskliga rättigheterna är onekligen ett problem av oroväckande magnitud även i det svenska samhället.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer har funnits på den politiska agendan sedan 1900-talets mitt, men problemframställningen har skilt sig vida åt genom åren. Våldet har bland annat förståtts som psykosocialt, som en rättighetskränkning och som en konsekvens av en könsmaktsordning. Den manliga förövaren och det kvinnliga offret har belysts, osynliggjorts och omkonstruerats. I grund och botten har kampen om framställningen av problemet kretsat kring huruvida det bör förstås som individuellt eller strukturellt. Varken framställningen av våldet som sådant eller de involverade parterna kan mot denna bakgrund förstås som objektivt givna. Inte heller kan de handlingsplaner som presenterat åtgärder ämnade att motverka våldet anses oberoende av sin samtid och kontext.

Denna uppsats har anammat en syn på policydokument som konstituerande av problem snarare än som lösningar på problem. I framtagningen av åtgärder formuleras problemframställningar som möjliggörs inom ett visst diskursivt ramverk. Dessa framställningar påverkar hur problemet förstås och behandlas. Mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett problem med allvarliga levda konsekvenser. Att frågan tillägnats ett flertal handlingsplaner under 2000-talet visar att det ännu pågår en politisk diskussion kring hur

¹ Sepáram Damon Dastory, Fallet Lotta – detta har hänt, SVT Nyheter, 2016-11-16.

² Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet, Våld i nära relationer, u.å.

våldet bör bemötas och förstås. Genom att tillämpa en policyanalys med ett genusperspektiv skildrar denna uppsats hur mäns våld mot kvinnor i nära relationer framställts av den svenska staten sedan den första handlingsplanen antogs år 2002, fram till den nu gällande strategin från år 2016.

1.1 Bakgrund

Historiskt sett har den svenska samhällsstrukturen genomsyrats av manlig formell makt ända ner på familjenivå. Kvinnan var länge omyndigförklarad, med känslolivet och den privata familjesfären som sina enda domäner. I rättsliga angelägenheter var mannen subjektet med auktoritet att agera och utöva sina rättigheter, medan kvinnan reducerades till ett objekt mannen hade rätt till.³ Synen på kvinnan som mannens personliga egendom medförde att varken hustrumisshandel eller inomäktenskaplig våldtäkt betraktades som brottsliga handlingar.⁴ Vid 1800-talets mitt började kvinnans förtryck under den patriarkala ordningen att lätta något i takt med att behovet av rörlig arbetskraft och personal till lärarkåren ökade.⁵ Kvinnan fick en plats i det offentliga livet och år 1864 avskaffades också lagen som tillät husaga. För första gången fick gifta kvinnor ett straffrättsligt skydd mot sina makars våld.⁶

1900-talet präglades av motstridiga ståndpunkter och hetsig debatt i fråga om mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Den första motionen som gav förslag till åtgärder mot hustrumisshandel fördes fram år 1938 och röstades kvickt ned av en förargad riksdag.⁷ Det skulle dröja fram till år 1965 innan våldtäkt inom äktenskapet kriminaliserades.⁸ Knappt tjugo år senare, år 1982, upphörde kvinnomisshandel att vara ett angivelsebrott

³ Gudrun Nordborg, Mäns våld mot kvinnor, i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, 3:e uppl., Gun Heimer, Annika Björck & Chrystal Kunosson (red.), 43–72. Lund: Studentlitteratur, 2014, 45.

⁴ Nordborg, 2014, 47.

⁵ Ibid, 45.

⁶ Ibid, 46.

⁷ Maria Wendt Höjer, *Rädslans politik – Våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Malmö: Liber, 2002, 53.

⁸ Gabriella Nilsson & Inger Lövkrona, *Våldets kön – Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*, Lund: Studentlitteratur, 2015, 27.

med krav på att kvinnan själv anger brottet och står fast vid sin anmälan till rättegång.⁹ Statens uttalade syfte för angivelsekravet var att värna om familjelivets integritet.¹⁰

Det var kvinnorörelsen och kvinnojourerna som tog de första initiativen till de reformer som skulle komma att utmana den sedan länge cementerade föreställningen om våld i nära relationer som en privat angelägenhet. Nu framställdes istället problemet som en politisk fråga och flera statliga utredningar tillsattes. Denna utveckling ledde fram till 1990-talets kvinnofridsreformer, som brukar betraktas som en kritisk brytpunkt i sammanhanget. Dessa reformer omfattade bland annat ett utvidgat våldtäktsbegrepp och krav på socialtjänststöd till våldsutsatta kvinnor.¹¹ År 1998 antogs två nya brottsrubriceringar som utgår från kvinnans perspektiv; grov fridskränkning samt grov kvinnofridskränkning.¹² Det uttalade kvinnoperspektivet, och faktumet att problemet beskrevs som grundat i ojämna maktrelationer mellan könen, utgjorde en radikal förändring i den offentliga hållningen. Under det tidiga 2000-talet svängde dock den offentliga debatten återigen, då de feministiska perspektiven på våldet ansågs ligga fel i tiden.¹³

Två huvudsakliga slutsatser kan dras från den kortfattade historiska redogörelse som presenteras ovan. För det första står det klart att män har utövat våld mot kvinnor de haft en nära relation till under århundraden. Företeelsen i sig är inget nytt påfund. Däremot har mäns våld mot kvinnor i nära relationer framställts som ett problem först på senare tid. Att mäns våld mot kvinnor inte adresseras på allvar förrän i slutet av 1990-talet visar på offentlighetens ovilja inför att röra vid den stigmatiserade fråga som under århundraden stämplats som en privat företeelse.

1.2 Begreppsdefinitioner

Vad som innefattas av våldsbegreppet i kontexten mäns våld mot kvinnor eller våld i nära relationer har länge varit föremål för diskussion. Likaså har benämningen för vad som i detta uppsatsarbete kallas mäns våld mot kvinnor i nära relationer varit omtvistad sedan

⁹ Nordborg, 2014, 47.

¹⁰ Nea Mellberg, *Mäns våld mot kvinnor: Synliga mödrar och osynliga barn*, Uppsala: Uppsala universitet, Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, 2004, 11.

¹¹ Nordborg, 2014, 48.

¹² Ibid.

¹³ Gabriella Nilsson, *Könsmakt eller häxjakt?: antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*, Lund: Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper, 2009, 13.

problemet först kom att betraktas som en offentlig fråga. I detta avsnitt redogörs för några av de diskussioner avseende begreppsdefinitioner som pågår inom det aktuella forskningsfältet. De begrepp som är centrala i det undersökta materialet, och hur dessa definieras, är i sig föremål för undersökning i denna uppsats. Jag vill därför understryka att definitionernas förmåga att beskriva verkliga förhållanden varken värderas eller bedöms.

Begreppet våld kan definieras snävt, genom att enbart omfatta fysiskt våld, eller genom en bred förståelse som inkluderar flera olika våldsuttryck med syftet att kränka en annan människa.¹⁴ Förespråkare av snäva definitioner menar att en alltför bred förståelse skulle göra det komplicerat att urskilja våldets orsaker.¹⁵ En snäv förståelse vilar på en juridisk grund och intresserar sig därmed enbart för kriminaliserade våldsformer. Av denna anledning har snäva definitioner har kritiserats för att orsaka underrapportering av våldsamma förhållanden i nära relationer. Överlevare av våld och övergrepp identifierar inte nödvändigtvis sina upplevelser med hur dessa företeelser definieras i lagtext, vilket innebär att mörkertalet riskerar att bli stort i de fall då snäva definitioner premieras.¹⁶

Inom den genusteoretiska forskningen har däremot en bred definition anammats, med utgångspunkt i den utsatta kvinnans upplevelse av kränkning.¹⁷ Också FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor definierar våld mot kvinnor i breda termer. Deklarationen inkluderar alla könsrelaterade handlingar som orsakar fysiskt, sexuellt eller psykiskt lidande för kvinnor.¹⁸ En bred definition får sin relevans understödd bland annat i forskning som visar att kvinnor kan uppfatta psykiskt våld som värre än fysiskt våld.¹⁹

En annan strid som utkämpats på forskningsfältet är den om könsneutrala kontra könade begrepp. Oenighet råder mellan de skolor som argumenterar för könsneutrala benämningar, såsom våld i nära relation, partnervåld eller familjevåld, och försvararna av begrepp som synliggör kön, såsom mäns våld mot kvinnor eller kvinnomisshandel. Ur ett

¹⁴ Carin Holmberg, Viveka Enander & Anne-Li Lindgren. Ett litet ord betyder så mycket: Alliansregeringen, Handlingsplanen och betydelseförskjutningar av begreppet mäns våld mot kvinnor, *Sociologisk forskning*, vol. 52 no. 3, 257–278, 2015, 259.

¹⁵ Walter S. DeKeseredy & Martin D. Schwartz, Theoretical and Definitional Issues in Violence Against Women, i: *Sourcebook on Violence Against Women*, 2: a uppl., Claire M. Renzetti, Jeffrey L. Edleson & Raquel Kennedy Bergen (red.), 3-22, Los Angeles: SAGE Publications, 2011, 4.

¹⁶ DeKeseredy & Schwartz, 2011, 5.

¹⁷ Holmberg m.fl., 2015, 259.

¹⁸ Förenta Nationernas Generalförsamling, *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, A/RES/48/104, 20 december 1993.

¹⁹ DeKeseredy & Schwartz, 2011, 6.

könsneutralt perspektiv är könstillhörighet hos våldsutövaren och den våldsutsatta inte givna. Inte heller betraktas de inblandade parternas kön som våldets primära orsak. Utifrån detta perspektiv lyfts ibland föreställningen om att kvinnor kan vara lika våldsamma som män, och därför inte bör utmålans enkom som offer.²⁰ Könsneutrala formuleringar används även för att innefatta fler typer av relationskonstellationer än en heterosexuell parrelation.²¹ Könade benämningar, däremot, används ofta i syfte att framhålla ett köns- maktsperspektiv. Begreppet köns- makt syftar på kön som en avgörande faktor för tillgång till makt och inflytande, där män anses ha större resurser till sitt förfogande än kvinnor.²² Könade begrepp syftar många gånger till att synliggöra män som förövare och de strukturella maktförhållanden som anses orsaka mäns våldsutövande mot kvinnor.²³

1.3 Problemformulering, syfte och frågeställningar

De många utredningar kring mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer som tillsatts av den svenska regeringen sedan 1980-talet har inneburit att en rad olika problemframställningar sett dagens ljus i den politiska debatten. Dessa har i sin tur gett upphov till varierande typer av åtgärder. Vilken framställning som får tolkningsföreträde har stor betydelse för hur samhället behandlar problemet. Förståelsen kring problemet påverkar i förlängningen även hur våldsutövaren och den våldsutsatta förklarar eller bortförklarar våldet.²⁴ På så vis verkar problemframställningen även på individnivå med avgörande potential att förhindra att män utövar våld mot kvinnor. Därför är det av stor vikt att problemframställningar inom policydokument undersöks.

Uppsatsen syftar till att ur ett genusperspektiv undersöka hur mäns våld mot kvinnor i nära relationer framställts i svenskt offentligt tryck sedan det att den första nationella handlingsplanen antogs år 2002, fram till den nu gällande strategin. Undersökningen fokuseras på hur mäns våld mot kvinnor i nära relationer problematiseras och representeras i dessa texter. Detta för att kunna fastställa vilken mening problemet ges, vilka förståelser som utlämnas och vilka konsekvenser framställningen får för förståelsen av problemet.

²⁰ DeKeseredy & Schwartz, 2011, 3.

²¹ Holmberg m.fl., 2015, 260.

²² Gerd Johnsson-Latham, Mäns våld mot kvinnor i ett globalt perspektiv, i: Heimer, Björck & Kunosson (red.), 2014, 22.

²³ Holmberg m.fl., 2015, 259.

²⁴ Nilsson, 2009, 15.

Undersökningen vägleds av följande frågeställningar:

- Hur framställs problemet mäns våld mot kvinnor i nära relationer i materialet?
- Vilka bakomliggande antaganden och implikationer kan knytas till problemframställningarna?
- Hur konstrueras kön i problemframställningarna?

1.4 Material och avgränsningar

Likt andra politiska frågor regleras och produceras politiska riktlinjer kring frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relationer till stor del genom skriftliga dokument. Uppsatsens empiriska material består därför av fyra statliga policydokument som alla beskrivs som nationella handlingsplaner eller strategier för att bemöta våld i nära relationer eller mäns våld mot kvinnor. En offentlig policy förstås i detta sammanhang som en kedja av beslut och åtgärder som beskrivs i offentliga handlingslinjer och åtgärdsprogram.²⁵ Bland de undersökta policydokumenten finns två av statens offentliga utredningar (SOU) samt två skrivelser. En SOU är ett betänkande som syftar till att utreda en viss fråga på uppdrag av regeringen.²⁶ Genom en skrivelse förmedlar regeringen sin syn eller tilltänkta arbetsätt kring en specifik fråga.²⁷

Materialet har avgränsats till dessa policydokument med anledning av att de alla innehåller problemframställningar rörande mäns våld mot kvinnor i nära relationer samt åtgärder för att angripa problemet. De speglar dessutom den offentliga syn på problemet som varit rådande sedan 2000-talets början fram tills idag. Jag ansluter mig vidare till policyforskaren Carol Bacchis förståelse av policydokument som betydande för att utröna bakomliggande förståelser kring samhällsproblem, vilket förklaras utförligare i metodavsnittet. Mot bakgrund av att föreslagna åtgärder anses ha betydelse för problemframställningen har offentligt tryck som berör frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relationer, men som inte benämns som nationella handlingsplaner eller strategier, uteslutits.

²⁵ Rune Premfors, *Policyanalys: Kunskap, praktik och etik i offentlig verksamhet*, Lund: Studentlitteratur, 1989, 9.

²⁶ Regeringskansliet, Rättsdokument: Statens offentliga utredningar, u.å.

²⁷ Regeringskansliet, Rättsdokument: Skrivelse, u.å.

De dokument som är föremål för uppsatsens undersökning presenteras nedan i publiceringsordning.

Endast den första nationella handlingsplanen, som föreslogs i SOU 2002:71, har ett renodlat fokus på våld som begås i nära relationer. De efterföljande dokumenten berör mäns våld mot kvinnor som helhet, vilket innebär att våld i nära relationer diskuteras som en av flera kontexter inom vilka kvinnor utsätts för våld.

SOU 2002:71 *Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer* är ett delbetänkande till Personsäkerhetsutredningen, som syftade till att utforma ett nationellt handlingsprogram till skydd för bevispersoner. Handlingsplanen innehåller ett antal myndighetsuppdrag och åtgärder som ämnar stärka stödet för våldsutsatta kvinnor och närstående. Delbetänkandet föreslår bland annat en nationell samordnare och ökade insatser till våldsutövande män.

Fem år senare publicerades Skrivelse/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*, där regeringen redogör för sin syn på hur våld mot kvinnor bör bekämpas i en utvidgad bemärkelse. De åtgärder som presenteras berör sex områden; ökat skydd och stöd till våldsutsatta, stärkt förebyggande arbete, stärkt kvalitet och effektivitet i rättsväsendet, utveckling av insatser riktade till våldsutövare, ökad samverkan samt ökade kunskaper.

Nästa samlade strategi föreslogs i utredningen SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Denna strategi presenterades som ett medel för att nå det jämställdhetspolitiska målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Utredningen konkluderade bland annat att det råder stora regionala skillnader gällande bekämpningen av mäns våld mot kvinnor. Enligt utredningens slutsatser bör män och pojkar involveras i större utsträckning i det våldspreventiva arbetet.

Den strategi som regeringen redogör för i det femte kapitlet av Skrivelse 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid* har sin utgångspunkt i utredningen från år 2015 och är gällande fram till år 2026. Strategin föreslår åtgärder som ska effektivisera myndighetsarbetet kring frågan samt öka stöd och skydd till våldsutsatta kvinnor, med särskilt fokus på mäns delaktighet och ansvar i bekämpningen av våldet. I kapitlet presenteras även ett åtgärdsprogram för perioden 2017–2020.

Flera av de policydokument som utgör det undersökta materialet omfattar ett större område än vad denna uppsats syftar till att utforska. Det kan röra sig om andra våldstyper, såsom hedersrelaterat våld eller våld i samkönade relationer. I denna uppsats undersöks dock enbart mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor har valts

som fokusområde för att möjliggöra en diskussion kring det ojämlika maktförhållande som råder mellan män och kvinnor. Vidare har undersökningen centrerats kring våld i nära relationer eftersom detta våldsuttryck länge klassats som privat och därmed ofta stigmatiserats i offentliga sammanhang. När mäns våld mot kvinnor skildras i exempelvis media lyfts ofta överfallsvåld i offentliga miljöer fram, möjligen på grund av vårt behov att avgränsa oss från våldet och våldsutövaren.²⁸ I detta arbete vill jag frångå denna distanserade skildring av våld och våldsutövare genom att undersöka det våld som förekommer i de relationer och miljöer där vi rimligen borde uppleva som tryggast. Vidare framstår den svenska kontexten som intressant eftersom Sverige ofta lyfts fram som ett föregångsland på jämställdhetsområdet. Trots det visar statistik att andelen svenska kvinnor som upplevt våld i nära relationer är högre än det europeiska genomsnittet.²⁹

²⁸ Nilsson & Lövkrona, 2015, 77.

²⁹ 28 % av kvinnor i åldrarna 18–74 år beräknas ha utsatts för våld i en nära relation. Det europeiska genomsnittet är 22 %. Enrique Garcia & Juan Merlo, Intimate partner violence against women and the Nordic paradox, *Social Science & Medicine*, no. 157, 27-30, 2016, 28.

2 Metod och teori

2.1 Metod

2.1.1 “What’s the problem represented to be?”

Traditionellt sett har policyanalysen betraktats som en mångdisciplinär verksamhet där policydokument undersöks i problemlösande syfte.³⁰ På 1990-talet utmanades detta rationalistiska perspektiv av ett meningsskapande synsätt, vilket innebar att den traditionella forskningens ambition att finna optimerade lösningar på existerande problem byttes ut mot sökandet efter problemets verkliga innebörd. Den nya riktningen ser på policydokument som ett fält för kamp om meningsskapande, där de policydokument som undersöks anses ha en konstituerande funktion.³¹ Hur problemet framställs i det studerade policydokumentet, samt vilka effekter som följer av problemframställningen, blir därmed den primära forskningsfrågan.

En av de forskare som starkast kopplats ihop med den meningsskapande synen på policydokument är Carol Bacchi. Genom en egenutvecklad policyanalysmetod som Bacchi kallar ”*What’s the problem represented to be?*” (WPR) utmanas den långlivade föreställningen om att policy utvecklas för att lösa problem. Istället för att se policydokument som en reaktion på existerande problem, utgår en WPR-ansats från att åtgärdsprogram snarare skapar problem genom att ge dem en specifik form och innebörd.³² Ur ett diskurstestetiskt perspektiv kan policyskapande beskrivas som en konstituerande process, där den mening som tillskrivs ett problem i ett policydokument får reella och väsentliga konsekvenser.³³ Hur problem representeras och produceras diskursivt anses ha betydelse för vad som ses som problematiskt, vilka förståelser som utelämnas och hur människor tänker

³⁰ Premfors, 1989, 10.

³¹ Göran Bergström & Kristina Boréus, Diskursanalys, i: *Textens mening och makt - metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), 3., [utök.] uppl., Lund: Studentlitteratur, 2012, 405.

³² Carol Bacchi & Joan Eveline, *Mainstreaming politics: gendering practices and feminist theory*, Adelaide: University of Adelaide Press, 2010, 114.

³³ Bacchi & Eveline, 2010, 111.

kring de adresserade frågorna.³⁴ En WPR-ansats intresserar sig följaktligen både för policydokumentets explicita uttryck för problemet, samt hur framställningen av problemet implicit återspeglas i de åtgärder som antas för att angripa problemet.

Bacchis metodologi skiljer sig även från den traditionella policyanalysen i synen på styrning (eng. *governance*). För Bacchi innefattar begreppet styrning inte bara staten, utan också andra grupper och mekanismer i samhället som kan tänkas influera beslutsprocesser. Staten ses därmed som en av flera betydelsefulla aktörer delaktiga i samhällsstyrningen. Bacchi betonar dock att staten, på grund av sin privilegierade ställning, har en framstående möjlighet att konstruera sina problemframställningar som objektivt givna. Genom kraftfulla verktyg såsom jurisdiktion kan staten manifesteras sina problemframställningar som sanningar i den sociala verkligheten.³⁵ WPR-ansatsens breda syn på styrning blir relevant i denna undersökning genom att den bjuder in till att studera de maktstrukturer och diskurser som omger produktionen av problemframställningar och kunskap.³⁶

2.1.2 De sex stegen

Det metodologiska utförandet handlar om att utgå ifrån ett policydokument, göra sig inforstådd med dess kontext och sedan arbeta ”baklänges” för att fastställa hur problemet beskrivs, hur dess mening skapas och hur det konstrueras diskursivt. De identifierade problemframställningarna blir sedermera utgångspunkten för hur ett brett spektrum av konsekvenser kan tolkas.³⁷ Bacchi har sammanställt en lista om sex frågor, vars syfte är att uppmuntra till kritiskt tänkande i analysen.³⁸

1. Hur framställs problemet i materialet?
2. Vilka bakomliggande antaganden föreligger problemframställningen?
3. Hur har problemframställningen uppstått?
4. Vilka förståelser tystas genom att de inte beskrivs?

³⁴ Bacchi & Eveline, 2010, 112.

³⁵ Carol Bacchi, *Analyzing policy: what's the problem represented to be?*, Pearson, Frenchs Forest, N.S.W., 2009, 33.

³⁶ Bacchi, 2009, 25.

³⁷ Bacchi & Eveline, 2010, 114.

³⁸ *Ibid*, 116.

5. Vilka konsekvenser får problemframställningen?

6. Hur har problemframställningen legitimerats, och hur kan den ifrågasättas?

Bacchis analysmetod bygger på premissen att policydokument alltid innehåller implicita problemframställningar eftersom att en policy alltid syftar till att lösa ett problem.³⁹ Målsättningen för analysens inledande steg är därför att identifiera materialets implicita formulering av problemet. Genom att undersöka vad handlingsprogrammet önskar förändra, samt vilka åtgärder som föreslås för att åstadkomma denna förändring, avslöjas den dominerande förståelsen av problemet som sådant. Den andra frågan söker fastställa vilka logiker som problemframställningen grundar sig i. Termen ”antagande” syftar här på kunskap som tas för given och behandlas som objektiv sanning. Genom att undersöka de kulturellt betingade värderingar som präglar policydokument belyser fråga två materialets diskursiva betydelse.⁴⁰ Målet med den tredje frågan är att ringa in förutsättningarna som möjliggör för problemframställningen att anta en dominant position. Detta steg i analysen inbegriper en kritisk granskning av de maktstrukturer och de diskurser som problemframställningen utvecklats inom.⁴¹ Metodens fjärde fråga uppmanar till reflektion kring vilka alternativa förståelser av problemet som utelämnas av problemframställningen. Genom att belysa spänningar och motsättningar i framställningen, kan begränsningarna inom en viss förståelse av ett problem utrönas.⁴² Fråga fem syftar till att undersöka vilka diskursiva, subjektifierande och levda effekter problemframställningen medför. Diskursiva effekter uppstår som följd av begränsningar som reglerar vad som får sägas och inte. Med subjektifierande effekter åsyftas hur problemframställningen påverkar de sätt på vilka subjekt konstitueras inom diskursen. Levda effekter, slutligen, är de konsekvenser framställningen har för människors liv i den materiella världen.⁴³ Det avslutande steget anknyter till den tredje frågan genom att inbjuda till reflektion kring den process som gett problemframställningen legitimitet. Fråga sex handlar även om att studera hur problemframställningen kan kritiseras och ifrågasättas.⁴⁴

³⁹ Bacchi, 2009, 2.

⁴⁰ Ibid, 5.

⁴¹ Ibid, 10-11.

⁴² Ibid, 12-13.

⁴³ Ibid, 15.

⁴⁴ Ibid, 19.

2.1.3 Tillämpning av WPR-metoden

En WPR-ansats kan beskrivas som en induktiv forskningsstrategi, vilket innebär att det studerade materialet tillåts styra undersökningens riktning och utformning.⁴⁵ I enlighet med detta öppna förhållningssätt har materialets innehåll strukturerats utefter de resultat som framkommit av läsningen. Samtliga dokument har lästs i sin helhet, med särskilt fokus på de delar i texten som syftar till att formulera problem samt de delar som presenterar åtgärder. Vid varje läsning av ett dokument har en av WPR-ansatsens frågor ställts till texten, fram tills det att tillräckligt underlag för analys samlats in. Proceduren har därefter upprepats för samtliga dokument i publiceringsordning från år 2002 till år 2016. I ett nästa skede har policydokumenten grupperats utefter den problemframställning som framstått som dominerande.

2.2 Teori

Det teoretiska ramverk som uppsatsens frågeställningar ställs inom är diskursteoretisk och genusteoretiskt inriktat. WPR-ansatsen har till stor del hämtat sina premisser både från diskursteorin och genusteorin, vilket jag i detta uppsatsarbete tagit fasta på. Diskursteorin behövs för att på ett tillfredsställande sätt kunna besvara frågorna om vilka antaganden problemframställningen grundar sig i samt vilka diskursiva och subjektifierande effekter problemframställningen får. För att besvara uppsatsen tredje frågeställning rörande problemframställningarnas potentiellt könande effekter anläggs ett genusperspektiv. I analysen av materialet undersöks bland annat huruvida de ojämlika maktförhållandena mellan kvinnor och män vidkänns och om konsekvenserna av en könsmaktsordning behandlas.

2.2.1 Diskursteori

Bacchis metodologi är till stor del sprungen ur Michael Foucaults teori om den socialt konstituerade verkligheten och de diskurser som dikterar villkoren för vad som kan

⁴⁵ Runa Patel & Bo Davison, *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 4. uppl., Lund: Studentlitteratur, 2011, 23.

uttryckas och inte. Diskursbegreppet är både svårfångat och omtvistat. I likhet med Foucault och Bacchi ansluter jag mig i denna undersökning till en bred definition av diskursbegreppet, där både språkliga och icke-språkliga praktiker förstås som meningsskapande. Diskursens främsta funktion blir därmed dess reglering för hur kunskap och makt kring ett visst ämne produceras.⁴⁶

Den kunskap som i den sociala verkligheten uppfattas som sann är i själva verket en diskursiv konstruktion. Genom diskursens hegemoniska position i samhället ges den kunskap som produceras inom en diskurs en upphöjd sanningsstatus, vilket i sin tur får effekter i den materiella världen.⁴⁷ En diskursteoretisk förståelse innebär att politiska praktiker såsom beslutsfattande och policyskapande kan bli relevanta föremål för undersökning. Till detta hör även synen på makt som både produktiv och begränsande i den bemärkelse att makt avgör hur den sociala verkligheten konstrueras och på vilka sätt denna kan, och inte kan, beskrivas.⁴⁸ Policy kan ses som ett maktuttryck på grund av sin förmåga att skapa problem och använda problemframställningar för att påverka hur den materiella världen styrs.

Subjektets position, slutligen, är en central del av diskursteorin. Foucault menar att subjektet skapas av diskursen.⁴⁹ På ett liknande sätt anser Bacchi att subjektets position görs möjlig inom en diskurs.⁵⁰ Individer och grupper tillskrivs en viss subjektsposition delvis på grund av hur policydokument konstituerar sociala relationer och hur människor positioneras inom dessa.⁵¹ Vidare ställer ofta problemframställningar grupper av människor i opposition till varandra – en dynamik som Foucault kallar *dividing practices*.⁵² Denna dynamik leder ofta till att utsatta grupper utmålats som problemet, och därmed också hålls ansvariga för det. Problemframställningars subjektifierande effekter är på grund av sina implikationer för den sociala verkligheten relevanta att inkludera i en policyanalys. Diskursteorins grundläggande premisser kring den socialt konstruerade verkligheten och dess subjekt faller väl samman med WPR-ansatsens syn på policy som en producent av kunskap kring problemet, subjekten och den diskurs som dessa placeras inom.

⁴⁶ Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur, 2000, 19.

⁴⁷ Bacchi, 2009, 35.

⁴⁸ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, 20.

⁴⁹ *Ibid*, 25.

⁵⁰ Bacchi, 2009, 277.

⁵¹ *Ibid*, 16.

⁵² *Ibid*.

2.2.2 Genusteori

Policydokumentets subjektifierande effekt får en central roll även i en genusteoretisk läsning av materialet, då även genusteorin intresserar sig för den socialt konstruerade verkligheten. Bacchi använder begreppet könande (eng. *gendering*) för att beskriva den aktiva pågående process som konstituerar kvinnor och män som ojämlika politiska subjekt.⁵³ Av rent praktiska skäl översätts här *gendering* till könande. Begreppet åsyftar dock fortsatt både kön, som i konstruktionen av kvinna och man, samt genus, som i konstruktionen av feminint och maskulint. Att tala om ”att köna” i verbform istället för att använda den fixerade termen kön, är i sig ett ifrågasättande av kön som något givet och naturligt förekommande. Könande ses snarare som en förtryckande social praktik, där kategorierna kvinna och man konstitueras i en ojämlik relation.⁵⁴ Bacchi föreslår att policydokument genomsöks efter sina potentiellt könande effekter, eftersom en sådan analys inbjuder till att reflektera över de diskursiva praktiker inom policyn som bildar de sociala kategorierna kvinna och man.⁵⁵

Synen på kvinnan och mannen som socialt konstituerade kategorier är en central uppfattning inom genusteorin. Inom denna teoribildning har genus länge använts för att benämna den sociala ordning som styr relationen mellan könen.⁵⁶ Genushistorikern Joan Wallach Scott skriver om behovet av att undersöka hur samhällen representerar genus, och hur genus används för att reglera sociala relationer samt subjektens innebörd.⁵⁷ Enligt Scott innefattar genus normativa begrepp som möjliggör en viss tolkning av den sociala verkligheten.⁵⁸ Ofta tar de normativa begreppen formen av en fixerad dikotomi som dikterar innebörden för manligt och kvinnligt, liksom för maskulint och feminint. I och med att vissa normativa ställningstaganden uppnår en hegemonisk ställning blir alternativa möjligheter uteslutna. Inte minst sker detta inom politiken, där ideologier med inneboende könande effekter översätts till policy, vilket i sin tur gör det möjligt att reglera vad som anses kvinnligt och manligt, samt vad kvinnor respektive män tillåts göra inom ramen

⁵³ Carol Bacchi, Policies as Gendering Practices: Re-Viewing Categorical Distinctions, *Journal of Women, Politics & Policy*, 38:1, 20-41, 2017, 20.

⁵⁴ Bacchi, 2017, 21.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Joan Wallach Scott, Gender: A Useful Category of Historical Analysis, *The American Historical Review*, 91(5):1053-1075, The American Historical Association, 1986, 1053.

⁵⁷ Scott, 1986, 1063.

⁵⁸ Ibid, 1068.

för denna kategorisering. Politiken etablerar på så vis kvinna/man-dikotomens innebörd. Av den anledningen, menar Scott, kan hävdas att politiska institutioner både konstituerar genus och använder genusrelationer som ett medel i sin maktutövning.⁵⁹

Den genusordning som delvis etableras genom politisk makt har onekligen en rad allvarliga skadeverkningar. Sociologen Raewyn Connell menar att dessa skadeverkningar till stor del uppkommer av vad hon benämner som den patriarkaliska utdelningen; det vill säga, de fördelar som tillkommer män som grupp genom en ojämlik genusordning.⁶⁰ Dessa fördelar är inte enbart materiella, utan består även av bland annat auktoritet, trygghet samt tillgång till institutionaliserad makt och kontroll över det egna livet.⁶¹ Genusystemets skadeverkningar härrör främst från det ojämlika system som producerar den patriarkaliska utdelningen – ett system som gör kvinnor till föremål för nedvärdering, våld och förtryck.⁶² Connell påpekar att även de handlingsmönster som formats genom genusordningen ofta får allvarliga konsekvenser. Den rådande hegemoniska maskuliniteten är ett hot även utan den patriarkaliska utdelningen, inte minst för att den är direkt knuten till det interpersonella våld som diskuteras i denna uppsats.⁶³

2.2.3 Reflexivitet, reliabilitet och validitet

Att arbeta ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv medför en viss reflexivitetsproblematik. En studie kan aldrig beskriva en objektiv verklighet fristående från diskursen, eftersom verkligheten och de ”sanningar” denna innefattar är socialt konstruerade. Det ligger därmed inte på forskarens bord att utröna vad som är sant eller falskt. Forskarens uppgift handlar snarare om att undersöka mönster i materialet, för att därefter reflektera över vilka implikationer en viss framställning får i samhället.⁶⁴ Ofta undersöker diskursanalytikern emellertid en kultur som denne själv har ett förhållande till, vilket kan försvåra möjligheten att exponera underliggande diskurser. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips föreslår att forskaren i så stor utsträckning som möjligt ställer sig

⁵⁹ Scott, 1986, 1068.

⁶⁰ Raewyn Connell, *Om genus*, Göteborg: Daidalos, 2003, 183.

⁶¹ Connell, 2003, 184.

⁶² *Ibid*, 185.

⁶³ *Ibid*, 185–186.

⁶⁴ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, 28.

främmande inför materialet, för att på så vis kunna ifrågasätta de ”sanningar” materialet framställer som självklarheter.⁶⁵ Att helt och hållet frigöra sig från egen bakgrund, identitet och egna värderingar är dock en omöjlig strävan, vilket innebär att dessa faktorer alltid kommer spela en viss roll i det slutgiltiga forskningsresultatet.

Min medvetenhet kring ovanstående dilemma har gjort mig uppmärksam på att med andra medel stärka uppsatsens reliabilitet. Ett sätt att öka studiens trovärdighet är att upprätthålla en god validitet, vilket i en kvalitativ undersökning innebär att rätt företeelse studeras med god teoriunderbyggnad och noggrant genomförande.⁶⁶ Eftersom det metodologiska utförandet inbjuder till subjektiv tolkning, är det av stor betydelse att studiens intersubjektivitet säkerställs. I avsikt att uppnå god validitet och en hög nivå av intersubjektivitet redovisas öppet utdrag från textmaterialet, vars betydelser för mina tolkningar tydligt förklaras. Analysen har kompletterats med textutdrag för att ge läsaren möjlighet att själv bedöma relevansen av de slutsatser som dras utifrån materialet.

⁶⁵ Winther Jørgensen & Phillips, 2000, 28.

⁶⁶ Patel & Davidsson, 2011, 105.

3 Litteraturöversikt och tidigare forskning

Det finns en stor mängd forskning att tillgå avseende det problemområde som rubricerats som mäns våld mot kvinnor. Från att till en början ha utgått från ett psykosocialt perspektiv, har den sentida forskningen snarare sett problematiken ur en genusteoretisk synvinkel med betoning på strukturell maktobalans mellan könen.⁶⁷ De förståelser kring våld mot kvinnor i nära relationer som varit vägledande för svenska statens hantering av problemet under 1900-talet har på senare tid belysts i ett antal studier. Etnologen Gabriella Nilsson är en av dem som studerat de tolkningsperspektiv som präglat den offentliga bilden. I sin avhandling framhåller Nilsson att den förklaring som får tolkningsföreträde har stor betydelse för hur samhället hanterar problemet genom de åtgärder som utformas.⁶⁸ Tillsammans med etnologen Inger Lövkrona har Nilsson även skrivit *Våldets kön*, som ur ett feministiskt och kulturanalytiskt perspektiv problematiserar kulturella föreställningar kring mäns våld mot kvinnor.⁶⁹

Ur ett historiskt perspektiv har diskussionen kring våld i nära relationer genomgått en markant förändring sedan problemet först hamnade i den offentliga debattens ljus på 1930-talet. Statsvetaren Maria Wendt Höjers studie av det svenska politiska systemets hantering av kvinnomisshandel under perioden 1930- till 1990-tal visar att diskussionen länge kretsade kring huruvida våld mot kvinnor var att betrakta som ett problem över huvud taget.⁷⁰ Att kvinnor for illa i sina egna hem hade under århundraden setts som ett relationellt problem mellan två parter där statliga interventioner inte tjänade något till. För att kvinnomisshandel skulle bli en punkt på offentlighetens agenda krävdes att det formulerades som ett hot mot rådande familjenormer och samhällsstrukturer. I den mån som våld mot kvinnor uppfattades som ett problem, var det ett problem som i första hand handlade om barnets välbefinnande och den samhällsutveckling som skulle avstanna om

⁶⁷ Maria Scheffer-Lindgren, *Mäns Våld mot Kvinnor i Nära relationer ur perspektiven Genus, Rätt och Folkhälsa – En kunskapsöversikt*, Karlstad: Karlstads universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Avdelningen för folkhälsovetenskap, 2005, 25.

⁶⁸ Nilsson, 2009, 15.

⁶⁹ Nilsson & Lövkrona, 2015.

⁷⁰ Wendt Höjer, 2002, 190.

den sunda folkstammen stördes. Ur statens perspektiv var det nämligen oroande att barn kunde få men av en våldsamt uppväxt, eftersom detta ansågs påverka deras förmåga att bli fullgoda medborgare.⁷¹ Även Nilsson har diskuterat hur problem som egentligen är könsrelaterade många gånger omformulerats. Hon skriver att en könsfråga måste förklaras till något mer brådskande för att vinna politisk legitimitet.⁷²

I sociologen Nea Mellbergs studie av 1900-talets tolkningsperspektiv rörande våld i nära relationer tecknas bilden av en fragmenterad uppfattning kring problemet, då 1980-talets förståelse sällan erkände sambandet mellan de olika våldsformer som kunde utspelas inom en relation.⁷³ Åtskiljandets diskurs, som Mellberg kallar den särhållna synen på våld mot kvinnor i nära relationer, har en stark juridisk koppling i den bemärkelse att olika våldsuttryck behandlas separat med anledning av att de juridiska brottsrubriceringarna skiljer sig åt.⁷⁴ Mellberg använder den statliga utredningen *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp* från 1982 som exempel, där sexualbrott framställs som helt åtskilt från misshandel i nära relationer, och där den misshandlade kvinnans situation inte anses jämförbar med våldtagen kvinnans situation.⁷⁵ Samtidigt visar Wendt Höjers forskning hur 1970 – och 80-talens problembeskrivningar av våld i nära relationer präglades av ett individualiserat perspektiv, där problemet främst formulerades som en fråga om individers lika rätt till kroppslig och sexuell integritet.⁷⁶

Könsmaktsperspektivet vann mark först under 1990-talet, vilket är tydligt i utredningen *Kvinnofrid* från år 1995 som medförde en reviderad syn på mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Sociologen Veronica Ekström, som bland annat behandlar Kvinnofridspropositionen i sin studie av konstruktionen av den våldsutsatta kvinnan i offentligt tryck, konstaterar att propositionen har ett framträdande maktperspektiv där en könsmaktsanalys påverkat problembeskrivningen.⁷⁷ Under 1990-talets slut lades större vikt vid ”det manliga våldet”, vilket medförde att förklaringsmodeller som problematiserar mäns överordnande samhällsposition nyttjades i högre utsträckning.⁷⁸ Både Ekströms

⁷¹ Wendt Höjer, 2002, 21.

⁷² Nilsson, 2009, 157.

⁷³ Mellberg, 2002, 40.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid, 18.

⁷⁶ Wendt Höjer, 2002, 21.

⁷⁷ Veronica Ekström, Det besvärliga våldet: Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer, *Nordisk Juridisk Tidsskrift*, Retfærd, 3, 51-68. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2012, 58.

⁷⁸ Wendt Höjer, 2002, 22.

och Wendt Höjers studier av perioden pekar på att motstridiga förståelser av problemet konkurrerade om tolkningsföreträdet samtidigt, vilket Ekström menar är en tendens som även syns i 2000-talets problembeskrivningar.⁷⁹

Vilka tolkningsperspektiv som varit styrande under 2000-talet har inte undersökts i någon större omfattning. Ekströms studie omfattar, förutom Kvinnopropositionen, ytterligare fem propositioner som lagts fram mellan åren 2000 – 2006. Ekströms slutsatser rör främst framställningen av den våldsutsatta kvinnan, men det avsnitt som ägnas åt problembeskrivningar visar på en ambivalens inför användandet av könsmaktsperspektivet som förklaringsmodell. Kvinnofridspropotionens tydliga könsmaktspråk ersätts i flera efterföljande propositioner mot ett betydligt mer könsneutralt perspektiv där ojämlika förhållanden mellan män och kvinnor tonas ned.⁸⁰ Denna utveckling noteras även av sociologerna Carin Holmberg, Viveka Enander, Anne-Li Lindgren i en studie av handlingsplanen från 2007. Holmberg m.fl. undersöker den diskursiva kamp som pågick på regeringskansliet vid skapandet av handlingsplanen, där en central uppgift blev att omdefiniera begrepp som rör mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Resultatet visar bland annat att våld i nära relationer vid tidpunkten snarare förstods ur ett individperspektiv än som ett strukturellt problem.⁸¹ Genusteoretikern Maria Carbin, som i sin avhandling behandlar framställningen av hedersvåld och våldsutsatta flickor i svensk politik, skriver att en avsaknad av strukturell maktanalys riskerar att medföra att våldet förstås i termer av enskilda händelser som drabbar enskilda individer.⁸² Enligt Holmberg m.fl. innebär det bortfallna maktperspektivet att problemet blir svårt att lösa på strukturell nivå.⁸³

Tidigare forskning har visat att mäns våld mot kvinnor i nära relationer varit föremål för en kamp om tolkningsperspektiv, tolkningsföreträde och begreppsdefinitioner sedan det först formulerades som ett problem för offentligheten. Våldet har både beskrivits som individuellt och strukturellt, som psykosocialt och könsmaktsberoende, samt med könsneutrala såväl som könade benämningar. Den tidigare forskningen enas i att framställningen av problemet skiftat kraftigt över tid. Mycket tyder på att dessa svängningar påverkats av det rådande samhällsklimatet. Nilsson skriver att könsmaktsperspektivet,

⁷⁹ Ekström, 2012, 59.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Holmberg m.fl., 2015, 266.

⁸² Maria Carbin, *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*, Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 2010, 100.

⁸³ Holmberg m.fl., 2015, 275.

som dominerat det tidiga 2000-talet, ansågs vara helt fel i tiden år 2005, vilket tyder på att föreställningar om mäns våld mot kvinnor är rörliga.⁸⁴ Holmberg m.fl. undersökning visar på en liknande utveckling, där könsmaktsperspektivet suddats ut och ersatts med en mer individualistisk förståelse. Hur den offentliga synen på mäns våld mot kvinnor i nära relationer förändrats eller bestått under 2010-talet har ännu inte kommenterats i forskningen. I denna uppsats avser jag att bidra till att fylla denna kunskapslucka, genom att undersöka dokument från 2000-talets början till nutid.

⁸⁴ Nilsson, 2009, 13.

4 Analys och diskussion

Analysen fokuseras främst kring WPR-metodens fråga 1, 2 och 5 som berör framställning, bakomliggande antaganden och implikationer, då dessa är nära relaterade till frågeställningarna och kan besvaras av materialet. Fråga 3, som behandlar förståelsens uppkomst i en större samhällelig kontext, berörs till viss del i bakgrundsavsnittet samt i de teoretiska utgångspunkterna, men ligger inte i analysens huvudsakliga fokusområde. Den sjätte frågan, vars fokus ligger på hur problemframställningen kan legitimeras och ifrågasättas, behandlas löpande genom diskussionen i analysen.

Analysens första del redogör för tre problemframställningar som framstår som dominerande i materialet. Därefter diskuteras de bakomliggande antaganden som präglar problemframställningarna. I detta avsnitt ställs resultaten i relation till uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Avslutningsvis behandlas även de implikationer som följer av de identifierade problemframställningarna, samt de förståelser som utelämnas genom att en viss diskurs premieras (fråga 4).

4.1 Problemframställningar

I följande avsnitt besvaras WPR-metodens första fråga: *hur framställs problemet i materialet?* Materialets problemframställningar rörande mäns våld mot kvinnor i nära relationer har grupperats efter tre teman; problem i termer av kön och makt, rättighetsproblemet och det psykosociala problemet.

4.1.1 Problem i termer av kön och makt

De allmänna utgångspunkterna i SOU 2002:71 inleds med en formulering som framstår som något motsägelsefull.

[D]et våld som förekommer mellan två människor som lever tillsammans intar på många sätt en särställning i förhållande till annat våld. Sådant våld är det mest extrema exemplet på obalans i maktförhållandet mellan kvinnor och män.⁸⁵

Citatet är representativt för den ambivalens rörande kön och könsmaktsordning som återfinns i utredningens problemframställning, och som förs vidare i flera av de undersökta policydokumenten. Samtidigt som utredningen understryker att problemet i första hand rör ett ojämnt maktförhållande i könsrelationerna, brukas könsneutrala formuleringar som osynliggör denna ojämlikhet.

Uttrycket mäns våld mot kvinnor, som fick sitt genombrott i samband med kvinnofridsreformerna under 1990-talet, har i SOU 2002:71 och Skrivelse 2007/08:39 kompletterats med betydligt mer könsneutrala beteckningar. Trots att uttrycket mäns våld mot kvinnor förekommer, finns i SOU 2002:71 en betydligt starkare tendens att använda begrepp såsom familjevåld och partnervåld. Detta visar att utredningen i stor utsträckning förstår våldet som relationellt; det vill säga, som en konflikt som uppstår mellan två parter inom en relation. Mäns våld mot kvinnor erkänns som den vanligast förekommande formen av våld inom familjen, men samtidigt betonas att kvinnan inte är det enda tänkbara offret för nära relationsvåld. Faktum är att subjektspositionen våldsutsatt kvinna sällan nämns på egen hand. Istället placeras kvinnan i grupperingarna ”kvinnor och andra närstående” samt ”kvinnor och barn”, vilket rimmar väl med användningen av familjevåld. Familjevåld antyder att våldet drabbar familjen som kollektiv, och inte enbart kvinnan i egenskap av att vara just kvinna. Dessutom överskriver SOU 2002:71 till viss del ansvaret för våldet på kvinnan själv i följande formulering:

En våldsutsatt kvinna behöver också få kunskap om hur hon kan öka sin egen säkerhet genom att bli mer vaksam i vardagen och på så sätt i möjligaste mån undvika nya hot och mer våld.⁸⁶

Den könsneutrala förståelsen präglar även Skrivelse 2007/08:39. Uttrycket mäns våld mot kvinnor används i större utsträckning än i SOU 2002:71, men trots det är diskussionen kring maktförhållandet mellan könen helt utsuddad i 2007 års handlingsplan. Både kön och makt ges betydelse för problemframställningen, men dessa orsaksförhållanden

⁸⁵ SOU 2002:71, Personsäkerhetsutredningen. *Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer: delbetänkande*, 87.

⁸⁶ SOU 2002:71, 91.

diskuteras separat. Våldsutövarens och den våldsutsattas kön problematiseras i den mån skrivelsen belyser att våld i nära relation vanligtvis utövas av en man mot en kvinna.⁸⁷ Köns betydelse försvinner dock ur analysen kring makt.

Maktförhållandet mellan förövaren och den våldsutsatta kan ses både som orsaken till och en konsekvens av våldsutövandet.⁸⁸

I könsneutrala termer beskrivs hur maktförhållandet mellan våldsutövaren och den våldsutsatta kan påverka våldsutövandet, i såväl heterosexuella som samkönade relationer.⁸⁹ Diskussionen kring makt i Skrivelse 2007/08:39 rör således maktförhållandet inom den specifika relationen, mellan de enskilda involverade parterna, snarare än strukturella könsmaktsförhållanden. Likt SOU 2002:71 anläggs därmed en relationell förståelse.

I SOU 2015:55 sker vad som kan beskrivas som en återgång till Kvinnofridsreformens användning av könsmaktsperspektivet som utgångspunkt för problemframställningen. Till skillnad från tidigare handlingsplaner anläggs här ett tydligt genusperspektiv.⁹⁰ Våld i nära relationer ses nu som ett uttryck för den maktordning som råder mellan kvinnor och män, och som en mekanism som bevarar denna könsmaktsstruktur.

Både mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck är orsakat av ojämställdhet och könsmaktsordning. Det är viktigt att vara medveten om att alla – flickor och kvinnor och pojkar och män – på olika sätt bidrar till att upprätthålla denna patriarkala maktordning.⁹¹

Benämningen av problemet är dessutom tydligt könat. Enskilda mäns våld mot kvinnor anses bidra till att upprätthålla kontroll över kvinnors kroppar, vilket utredningen menar gynnar mäns dominans i både det privata och det offentliga.⁹² SOU 2015:55 ställer sig dessutom kritisk till könsneutraliteten som präglat 00-talets förståelse av problemet. Utredningen konstaterar att könsneutrala formuleringar osynliggör den vanligaste formen av våld i nära relationer; det vill säga, det våld som utövas av män mot kvinnor i

⁸⁷ Skr. 2007/08:39 Handlingsplanen mot mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade parrelationer, 9.

⁸⁸ Skr. 2007/08:39, 13.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ SOU 2015:55, Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor, *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck, slutbetänkande*, Socialdepartementet, 126.

⁹¹ SOU 2015:55, 52.

⁹² Ibid, 88.

heterosexuella relationer.⁹³ I motiveringen till sin användning av könade begrepp hänvisar utredningen till behovet av uttryck som inkluderar många former av könsrelaterat våld.⁹⁴

Kampen om könsmaktsperspektivets vara eller icke vara i framställningen av problemet är dock inte över efter 2015 års utredning. I Skrivelse 2016/17:10 läggs återigen betoning vid att den våldsutsattas respektive våldsutövarens könsidentiteter inte är givna. Begrepp som ojämlikhet och könsmaktsordning har helt uteslutits. Ytterligare en tydlig skillnad syns i jämförelse med SOU 2015:55, som uppfattar mäns utsatthet som en vittskild problematik. I den nu gällande strategin avfärdas detta argument.

Även män och pojkar kan vara utsatta för våld från närstående [...] Omvänt kan kvinnor och flickor utsätta närstående för våld [...].⁹⁵

Att på detta vis jämställa könen i fråga om våldsutövande och våldsutsatthet utesluter könsmaktsperspektivet. Problemframställningen diskuterar kön och makt separat, likt Skrivelse 2007/08:39. Skrivelse 2016/17:10 framhåller dessutom att våldet kan vara motiverat av fler faktorer än kvinnors könstillhörighet, såsom homofobi och rasism.⁹⁶ Makt betraktas i första hand som en tillgång både män och kvinnor har rätt till för att forma sina liv – inte som en potentiellt förtryckande mekanism.

Hur problemet framställs i termer av kön och makt skiftar på ett motsägelsefullt sätt i handlingsplanerna. Särskilt nämnvärt är användningen av uttrycket mäns våld mot kvinnor, vars innebörd ständigt omdefinieras. Ur ett genusteoretiskt perspektiv innefattar begreppet två underliggande betydelser. För det första uttrycker det gruppen mäns samhälleliga makt, och för det andra innebär det en sammanhållen syn på det våld som utövas mot kvinnor av män.⁹⁷ Tillkomsten av uttrycket mäns våld mot kvinnor var från början en reaktion mot osynliggörandet av förövarpositionen och det ojämlika könmaktförhållande som anses genomsyra våld i nära relationer.⁹⁸ Trots begreppets feministiska ursprung åtföljs användningen av mäns våld mot kvinnor av könsneutrala benämningar och

⁹³ SOU 2015:55, 50.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet - feministisk politik för en jämställd framtid*, Socialdepartementet, 114.

⁹⁶ Skr. 2016/17:10, 114.

⁹⁷ Holmberg m.fl., 2015, 259.

⁹⁸ Nilsson & Lövkrona, 2015, 33.

ett nedtonat eller helt uteblivet könsmaktsperspektiv i samtliga handlingsplaner, med undantag för den problemframställning som återfinns i SOU 2015:55. Den växlande innebörd som tillskrivs uttryck som mäns våld mot kvinnor i materialet, kan relateras till Scotts redogörelse för hur begreppet genus betydelse skiftat genom tid och rum. Beroende på historisk, kulturell eller politisk kontext har genus kommit att tillskrivas olika mening och funktion.⁹⁹ Tendensen att omdefiniera genusrelaterade begrepp blir synlig i handlingsplanernas användning av uttrycket mäns våld mot kvinnor, som i vissa dokument beskriver relationell ojämlikhet, och i andra påvisar strukturell ojämlikhet.

4.1.2 Rättighetsproblemet

Tidigare forskning har noterat ett bakslag för könsmaktsperspektivet under 2000-talets första decennium.¹⁰⁰ Istället har rättighetsperspektivet växt i styrka, med utgångspunkt i individens rätt till frihet från våld. Wendt Höjers studie visar att rättighetsperspektivet utmärkte formuleringar kring problemet redan under 1970 – och 80-talen, då våldet gjordes till en fråga om individers lika rätt till kroppslig och sexuell integritet.¹⁰¹

I det undersökta materialet är rättighetsperspektivet som tydligast i de policydokument som tonar ned eller utesluter könsmaktsperspektivet. I SOU 2002:71 knyts våld mot kvinnor tätt samman med kvinnors och barns möjligheter att åtnjuta de mänskliga rättigheterna.¹⁰² Utredningens allmänna utgångspunkter slår fast att det är en grundläggande mänsklig rättighet att leva utan fruktan för våld eller hot om våld.¹⁰³ Till det följer ett helt avsnitt rubricerat *Kvinnors och barns rättigheter*, där utredningen gör omfattande referenser till internationella styrdokument och åtaganden kring de mänskliga rättigheterna. Också i Skrivelse 2007/08:39 grundar sig handlingslinjerna på människorättsliga principer. Befrielse från våld och övergrepp ses som en förutsättning för att kunna åtnjuta de mänskliga rättigheterna, vilket framställer problemet som en fråga om tillgång till rättigheter.

⁹⁹ Scott, 1986, 1053-1054.

¹⁰⁰ Nilsson & Lövkrona, 41; Nilsson, 2009, 101.

¹⁰¹ Wendt Höjer, 2002, 21.

¹⁰² SOU 2002:71, 41

¹⁰³ Ibid, 87

Holmberg m.fl. har påpekat att frågan om mäns våld mot kvinnor framstår som mindre kontroversiell när förståelsen baseras på universella rättigheter snarare än ett könsmaktsperspektiv, vilket kan vara en tänkbar förklaring till att rättighetsperspektivet växt sig starkt under 2000-talets första decennium.¹⁰⁴ Könsmaktsordningen hålls utanför policyn genom vad Holmberg m.fl. kallar en internationell policydiskurs.¹⁰⁵ Genom att åberopa individuella rättigheter banas vägen för individuellt inriktade åtgärder, vilka även tenderar att ses som okontroversiella i sammanhanget. I kontrast till könsmaktsförståelsen kan individuellt riktade åtgärder, som har bäring på mänskliga rättigheter, tolereras av alla, oavsett politisk färg.¹⁰⁶ Rättighetsanspråken blir i denna tolkning ett sätt att uppnå allmän acceptans.

I Skrivelse 2007/08:39 formuleras våldet i första hand som en fråga om jämställdhet och kvinnors fulla åtnjutande av mänskliga rättigheter.

Ytterst är det en fråga om jämställdhet och kvinnors fulla åtnjutande av mänskliga rättigheter som gäller för alla. Sveriges åtaganden inom ramen för FN:s och Europarådets arbete är därför en viktig utgångspunkt för regeringens insatser.¹⁰⁷

Formuleringen bär likheter med den allmänna utgångspunkten i SOU 2002:71, med undantag för att barnet lyfts ur problemframställningen. Barnets rätt i en situation där det förekommer våld är dock inte helt utskrivet ur 2007 års handlingsplan. Faktum är att det barnrättsliga perspektivet är närvarande i samtliga undersökta dokument. I skrivelse 2007/08:39 ges barnets rätt en prominent roll i problemframställningen.

I de fall barn är offer för brott eller på annat sätt berörs av våldet måste särskild hänsyn tas till deras behov, rättigheter och förutsättningar.¹⁰⁸

Skrivelsen menar till och med att barn drabbas *särskilt* hårt av mäns våld mot kvinnor i hemmet.¹⁰⁹ Ordet ”särskilt” väcker frågor om i förhållande till vem barnet drabbas särskilt hårt. I jämförelse med den våldsutsatta kvinnan? SOU 2015:55 belyser barns utsatthet, men diskuterar frågan ur ett mer strukturellt perspektiv. Bland annat lyfts risken för att

¹⁰⁴ Holmberg m.fl., 2015, 267.

¹⁰⁵ Ibid, 268.

¹⁰⁶ Ibid, 267.

¹⁰⁷ Skr. 2007/08:39, 5.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid, 9.

våldsutsatta pojkar kan växa upp till våldsutövande män med en negativ könsattityd, vilket i sin tur bidrar till könsmaktsordningens fortsatta existens.¹¹⁰ Skrivelse 2016/17:10 utgår uttalat från barnets rättigheter och principen om barnets bästa genom att behandla barnet som rättighetsbärare och enskild individ i frågan om mäns våld mot kvinnor.¹¹¹

Den betoning som läggs vid barnets rättigheter i policydokumenten får en intressant betydelse när den ställs i relation till tidigare forskning kring hur frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relation vinner politisk legitimitet. Flera forskare har visat att kvinnoperspektivet ofta översätts till något mer brådskande för att uppfattas som legitimt i politiska sammanhang.¹¹² Nilsson beskriver hur incestdebatten översatte en könspolitisk fråga till en barnfråga. Barnperspektivet ansågs okontroversiellt då det inte pekade ut män som grupp som grundorsaken till problemet, utan inriktade sig på enskilda utsatta barn och enskilda förövare. Tack vare barnperspektivet blev incest en viktig samhällsfråga, till pris av att könsaspekten trängdes undan. Nilsson menar dock att barnperspektivet utgjorde en könspolitisk möjlighet, då samförståndet kring behovet av att skydda utsatta barn ledde till att manliga fri – och rättigheter kunde inskränkas på ett sätt som varit omöjligt om endast kvinnans utsatthet belystes.¹¹³

De undersökta handlingsplanernas återopande av både ett generellt rättighetsperspektiv och ett mer specifikt barnrättsperspektiv kan ses i samma ljus. Framställningen av problemet som en fråga om barns rättigheter framstår som ett sätt att hålla policyn okontroversiell och på så vis vinna medhåll. Att lyfta barnets utsatthet kan vidare tolkas som ett sätt att få frågan om mäns våld mot kvinnor att uppfattas som mer brådskande, för att därigenom kunna ställa politiska krav.

4.1.3 Det psykosociala problemet

Den tredje utmärkande problemframställningen är det psykosociala problemet. Med detta menas att problemet formulerats som en fråga om enskilda individers benägenhet att utöva eller utsättas för våld. Wendt Höjer påpekar hur förklaringsmodeller som bygger på

¹¹⁰ SOU 2015:55, 68.

¹¹¹ Skr. 2016/17:10, 117.

¹¹² Nilsson, 2009, 157; Wendt Höjer, 2002, 196.

¹¹³ Nilsson, 2009, 157.

psykiatrisk och kriminologisk expertis var särskilt påtagliga i de statliga utredningar som föregick kvinnovåldskommissionens betänkanden från år 1996.¹¹⁴ Våldet förstods då främst som ett behandlingsproblem med sociala grunder.¹¹⁵ I genomgången av materialet framstår det som att denna problemframställning till viss del bestått, ibland parallellt med en strukturell könsmaktsförståelse.

I åtgärderna som presenteras i SOU 2002:71 läggs stor vikt vid att de män som utövar våld bör genomgå behandling. Åtgärder såsom utvecklade behandlingsplaner och relationsvåldsprogram föreslås i syfte att ge våldsutövande män möjligheten och förutsättningarna för att ändra sitt eget beteende.¹¹⁶ I utredningen nämns dessutom att ett behandlingsprogram mot våld med fördel kan kombineras med missbruksvård och psykiatrisk vård.¹¹⁷ Även Skrivelse 2007/08:39 understryker behovet av att erbjuda behandling till våldsutövande personer inom kriminalvården. I handlingsplanen efterfrågas mer forskning kring hur behandling av våldsamma män lämpligast utformas.¹¹⁸ Liksom SOU 2002:71 nämner skrivelsen att drogmisbruk kan vara en bidragande faktor till att män misshandlar kvinnor.¹¹⁹

I SOU 2015:55 har betoningen på behandling tagits bort ur diskussionen. Termen behandling problematiseras istället:

Andra begrepp som kan vara problematiska är att våldsutövande män ges *behandling* för sitt våldsutövande. Begreppet kan bidra till en övertro på att våldsutövande är en slags sjukdom eller diagnos som relativt enkelt kan behandlas bort, vilket inte stämmer med kunskapsläget och kan medföra att adekvat skydd och stöd till kvinnor och barn inte tillgodoses. Det underbetonar också att insatsen riktas mot ett kriminellt beteende.¹²⁰

Istället framhävs insatser riktade till våldsutövande män, som förvisso också främst utformas som program inom kriminalvården. SOU 2015:55 nämner forskning som visar att merparten av män som utövar dödligt våld mot kvinnor lider av psykisk sjukdom, men understryker samtidigt att våldet i första hand bör förstås som nära sammanhängande med

¹¹⁴ Wendt Höjer, 2002, 156.

¹¹⁵ Ibid, 90.

¹¹⁶ SOU 2002:71, 62.

¹¹⁷ Ibid, 16.

¹¹⁸ Ibid, 36.

¹¹⁹ Skr. 2007/08:39, 9.

¹²⁰ SOU 2015:55, 53.

destruktiva maskulinitetsnormer.¹²¹ I Skrivelse 2016/17:10 återvänder dock formuleringar och förslag på åtgärder som betonar den enskilde individens roll i våldsutövandet. Mäns våld mot kvinnor kopplas på nytt till våldsutövarens bakgrund.

Mäns våld mot kvinnor [kan] i vissa fall även kopplas till specifika bakgrundsfaktorer, som t.ex. psykisk ohälsa eller missbruk.¹²²

Den psykosociala förståelsen av problemet förekommer även i konstruktionen av kvinnan. I samtliga handlingsplaner uppmärksammas vad som kallas särskilt utsatta grupper av kvinnor. I den första handlingsplanen från 2002 nämns missbrukare, psykiskt störda, prostituerade och unga kvinnor som särskilt utsatta.¹²³ I nästkommande plan från 2007 återfinns kategorierna kvinnor med funktionshinder, hemlösa kvinnor, äldre kvinnor, invandrade kvinnor och kvinnor som tillhör en minoritetsbefolkning.¹²⁴ SOU 2015:55 innehåller en omfattande lista över särskilt sårbara grupper, vilken förutom tidigare nämnda grupper även innefattar kvinnor i ekonomisk utsatthet, HBTQ-kvinnor och mödrar.¹²⁵ I 2016 års strategi räknas bland annat kvinnor med funktionsnedsättningar, missbruk, hög ålder och bristande kunskap i svenska språket som särskilt utsatta.¹²⁶ Ekström påpekar att utvecklingen mot att grupper av kvinnor lyfts fram som särskilt utsatta är exempel på en andrefierande process som distanserar den våldutsatta från normsamhället.¹²⁷ Både Ekström och Holmberg m.fl. visar i sina studier att konstruktionen av den särskilt utsatta kvinnan inte belyser utsattheten ur ett maktperspektiv. Istället hamnar kvinnornas individuella egenskaper och brister i fokus.¹²⁸

Problemframställningar som grundar sig på samhällsvetenskapliga och psykologiska avvikelseteorier lever alltså kvar i varierande utsträckning i materialet. En förklaring till att en sådan förståelse kunnat samexistera med både könsmakts- och rättighetsperspektiven kan vara att problemframställningar som fokuserar på avvikande individer möter mindre motstånd och därför enklare kan arbetas in i den offentliga politiken.¹²⁹ I

¹²¹ SOU 2015:55, 87-88.

¹²² Skr. 2016/17:10, 116.

¹²³ SOU 2002:71, 82.

¹²⁴ Skr. 2007/08:39, 14.

¹²⁵ SOU 2015:55, 78-79.

¹²⁶ Skr. 2016/17:10, 116.

¹²⁷ Ekström, 2012, 62.

¹²⁸ Holmberg m.fl., 2015, 272; Ekström, 2012, 63.

¹²⁹ Wendt Höjer, 2002, 197.

följande del diskuteras de bakomliggande antaganden som legitimerat de identifierade problemframställningarna.

4.2 Bakomliggande antaganden

De bakomliggande antaganden som präglar problemframställningarna har nedan tematiserats som individualistiska antaganden och strukturella antaganden. De förståelser som framkommit är antingen styrda av en i huvudsak individualistisk syn eller en mer strukturell syn. Samtliga policydokument bär spår av både en individualistisk och en strukturell förståelse, men det faktum att vissa problemframställningar framstår som dominerande har ändå möjliggjort en kategorisering. Dessa bakomliggande antaganden förklarar även hur problemframställningen legitimerats. Följande avsnitt besvarar således WPR-metodens andra och sjätte fråga.

4.2.1 Individualistiska antaganden

Den individualistiska synen bygger på antagandet om att våldet härrör från individen och drabbar individen, vilket efterfrågar individuellt riktade åtgärder. Den individualistiska synen är särskilt påtaglig i de policydokument som huvudsakligen framställer frågan om mäns våld mot kvinnor i nära relationer som ett rättighetsproblem och/eller ett psykosocialt problem. Dessa två problemframställningar är framträdande i SOU 2002:71 samt i Skrivelse 2007/08:39. Även den senaste strategin, Skrivelse 2016/17:10, har hämtat tillbaka förklaringsmodeller som kan beskrivas som individualistiska.

De individualistiskt präglade problemframställningarna tenderar att i högre utsträckning använda sig av könsneutrala formuleringar. Användningen av könsneutrala begrepp såsom familjevåld och partnervåld i SOU 2002:71, samt hänvisningen till maktförhållanden inom relationen i Skrivelse 2007/08:39, avslöjar det bakomliggande antagandet om att våldet beror på enskilda relationella faktorer. Om våldet förstås som en konsekvens av osämja mellan två i övrigt likställda parter förlorar kön och könsmaktsordning betydelse i sammanhanget. Ur ett genusteoretiskt perspektiv blir en sådan likställning problematisk, eftersom den osynliggör det ojämlika maktförhållande som råder

mellan de socialt konstruerade kategorierna man och kvinna. Genusforskningen har dessutom kritiserat könsneutrala begrepp för att framställa våldet som ömsesidigt.¹³⁰

Begrepp som ter sig könsneutrala kan dock innehålla könande antaganden. Ett sådant begrepp är familjevåld. Att den våldsutsatta kvinnan får representeras av familjen förstärker traditionella könsföreställningar om familjen som kvinnans primära domän. Kvinnan, som utgör den faktiska måltavlan för våldet, reduceras till sin könsroll och osynliggörs samtidigt bakom begreppet. Att våldet knyts till hem och familj antyder dessutom att våldet är en privat angelägenhet snarare än ett samhälleligt problem.¹³¹

De handlingsplaner som i liten grad eller inte alls problematiserar kön, formulerar problemet som en fråga om rättigheter. Rättighetsperspektivet är individualistiskt, eftersom det bygger på ett liberalistiskt antagande om alla medborgares lika rätt till frihet från våld. Eftersom både medborgare och rättighetsbärare är könsneutrala epitet kan såväl kvinnor som män och barn innefattas. Connell konstaterar att det är typiskt för den moderna liberala staten att tala i termer av medborgare snarare än kön, eftersom det är så den moderna liberala staten definierar män och kvinnor – som lika samhällsmedlemmar.¹³² Problemet med en sådan definition, menar Connell, är att den utelämnar den dominerande sexualkoden som positionerar kvinnor och män i ett oppositionellt förhållande.¹³³ Den liberala, könsneutrala förståelsen misslyckas därmed adressera en viktig komponent i genusrelationernas struktur. När kvinnor försöker utöva sina rättigheter som medborgare sker det inte på samma villkor som när män gör detsamma, eftersom kvinnans underordnade position i förhållande till mannen ger dem ett sämre utgångsläge.

Handlingsplanernas rättighetsinriktade problemframställning återföljs av redogörelser för de internationella policydokument kring mänskliga rättigheter som anammats av Sverige. Hänvisningen till en internationell policydiskurs och universella mänskliga rättigheter skapar legitimitet för den individualistiska, rättighetscentrerade problemframställningen. Alla människors lika rätt är något det råder allmän konsensus kring, till skillnad från den mer kontroversiella könsmaktsförståelsen.

Individualistiska antaganden avtecknar sig även i konstruktionen av våldsutövaren och den våldsutsatta. SOU 2002:71, Skrivelse 2007/08:39 samt Skrivelse 2016/17:10 hänvisar till gärningsmannens bakgrund i framställningen av problemet. De psykosociala

¹³⁰ Holmberg m.fl., 2015, 260.

¹³¹ Nilsson & Lövkrona, 2015, 21.

¹³² Connell, 2003, 112.

¹³³ Ibid.

faktorerna adresseras genom åtgärder som förordar behandling, oftast förlagd till kriminalvården. I det bakomliggande antagandet döljer sig en föreställning om att den våldsutövande mannen utövar våld på grund av exempelvis en våldsam uppväxt, psykisk sjukdom eller missbruksproblem. Att behandling ges inom kriminalvården konstruerar dessutom mannen som kriminell. Förövarrollen tillskrivs därmed en man som avviker från gemene man. Ur ett genusteoretiskt perspektiv framstår det som missvisande att tala om behandling, då det föreställda behovet av behandling bygger på antagandet om att mäns våld mot kvinnor är en typ av åkomma som kan vårdas bort hos den enskilde mannen. Denna kritik lyfts även i SOU 2015:55. Nilsson och Lövkrona beskriver hur den individualistiska avvikelseteorin grundar sig på underförstådda antaganden om kön och könskillnader. Män som exponeras för negativt inflytande i sin sociala miljö, såsom missbruk eller våld, antas bli utåtagerande och aggressiva medan kvinnor med liknande erfarenheter förmodas vända sin frustration inåt.¹³⁴ Trots detta synliggörs inte de könande effekterna inom den psykosociala problemframställningen.

Individualistiska antaganden identifieras även i skildringarna av de särskilt utsatta kvinnorna. Vilka grupper som utmålas som särskilt utsatta varierar något mellan handlingsplanerna, men utgörs bland annat av missbrukande kvinnor, funktionsnedsatta kvinnor eller invandrade kvinnor som har svårigheter med det svenska språket. Att kvinnor med specifika sociala positioner antas besitta särskild riskstatus avslöjar ett bakomliggande antagandet om kvinnans individuella egenskaper eller ställning i samhället förklarar varför kvinnan utsätts för våld. Carbin belyser hur denna kategorisering kan kritiserar ur ett genusteoretiskt perspektiv. Hon påpekar hur diskussionen kring särskilda utsatta grupper av kvinnor tonar ned de maktstrukturer som gör alla kvinnor till potentiella våldsoffer, vilket i sin tur leder till en individualisering av våldet.¹³⁵ Individualiseringen av våldet blir tydlig också i den åtgärd i SOU 2002:71 som syftar till att ge kvinnan kunskap om hur hon undviker farliga och hotfulla situationer. Dels bygger åtgärden på ett antagande om att kvinnans bristande kunskap om sin egen säkerhet ökar risken för att hon utsätts för våld, och dels förutsätter åtgärden att kvinnan själv tar ansvar för att försätta sig i säkerhet.

Sammanfattningsvis bygger problemframställningar som centreras kring rättighetsanspråk och/eller psykosociala faktorer på individualistiska antaganden.

¹³⁴ Nilsson & Lövkrona, 2015, 75.

¹³⁵ Carbin, 2010, 103.

Rättighetsproblemet grundar sig i en könsneutral förståelse av medborgarens rättigheter, vilket innebär att varken mannen eller kvinnan är helt givna som förövare och offer. Den psykosociala problemframställningens avvikelse teori osynliggör könets strukturella betydelse genom att förlita sig på individuella egenskaper som kan behandlas eller åtgärdas. Vilka implikationer dessa individualistiska antaganden får diskuteras vidare i kapitel 4.3.

4.2.2 Strukturella antaganden

Till skillnad från den individualistiska synen grundar sig den strukturellt orienterande förståelsen på ett antagande om att våldet kommer an på samhällsliga strukturer. Den struktur som främst problematiseras är den maktordning som positionerar kvinnan i en underordnad ställning i förhållande till mannen. Samtliga undersökta policydokument, med undantag för Skrivelse 2007/08:39, berör könsmaktsordningen i viss utsträckning. I SOU 2002:71 påpekas att våld i nära relationer är det mest extrema uttrycket för obalans i maktrelationen mellan män och kvinnor, utan att vidare förklara på vilka grunder denna slutsats dras. SOU 2015:55 för dock en mycket utförlig argumentation kring våldet som ett uttryck för en könsmaktsordning, och kan därför sägas vara det policydokument som starkast grundas i strukturella antaganden. Trots att den nu gällande strategin som presenteras i Skrivelse 2016/17:10 inte använder sig av begrepp såsom könsmaktsordning eller ojämlikhet, är strategin enligt egen utsago ”en uppgörelse med normer som rättfärdigar våld och begränsningar av kvinnors och flickors handlingsutrymme och livsval”.¹³⁶ Underförstått erkänner denna formulering befintligheten hos strukturer med innefattande system av normer som legitimerar våld mot kvinnor.

Uttrycket mäns våld mot kvinnor är grundat i ett strukturellt antagande om att maktfördelningen mellan könen är ojämnt fördelad. Intressant nog förekommer uttrycket i samtliga policydokument, trots att det endast är SOU 2015:55 som använder det i sin egentliga betydelse genom att uteslutande placera mannen i förövarpositionen. I övriga handlingsplaner anläggs ett könsneutralt perspektiv i syfte att understryka möjligheten till varierande könsidentiteten hos våldsutövare respektive våldsutsatt. Ur ett könsmaktsperspektiv är det emellertid centralt att uppmärksamma kön i talet om våldsutövaren och den våldsutsatta som subjekt. Utan en könad benämning döljs den hierarkiska patriarkala

¹³⁶ Skr. 2007/17:10, 109.

struktur där män som grupp överordnas kvinnor som grupp.¹³⁷ En aspekt av könsmaktsperspektivet och dess könade benämning som dock kan anses problematisk är förståelsens bakomliggande antagande om att våld drabbar alla kvinnor på samma sätt. Implikationerna av en sådan förmodan diskuteras i kapitel 4.3.

En annan viktig uppgift för genusperspektivet på mäns våld mot kvinnor har varit att avfärda de individualistiska avvikelseteorierna kring våldsutövaren och våldsutsatt, som anses kamouflera problemets strukturella natur på ett missvisande sätt.¹³⁸ Denna kritik kan identifieras i SOU 2015:55, vars könsmaktsorienterade problemframställning bygger på ett antagande om att förhållandet mellan könen är strukturellt givet, oberoende av den individuella relationen mellan den enskilda kvinnan och mannen. SOU 2015:55 befäster ytterligare ett strukturellt antagande genom att påpeka att icke våldsutövande män tjänar på andra mäns våld gentemot kvinnor. Den enskilda mannens våld förmodas etablera ett ständigt närvarande hot mot kvinnor, som i förlängningen antas bidra till männens övergripande dominans i samhället.¹³⁹ På så vis problematiserar utredningen män som grupp, snarare än enskilda avvikande män. De strukturella antaganden på vilka utredningens argument och förståelse vilar legitimeras genom att samtliga medlemmar av samhället görs delaktiga i problemet. I linje med genusteoretisk forskning anser utredningen att alla män tjänar på kvinnoförtryck, och att alla kvinnor förtrycks i någon mån – antingen genom att direkt falla offer för våld eller genom det indirekta hotet om våldet. Enligt Mellberg är könsmaktsperspektivet knutet till en förståelse av mäns våld i termer av normalitet snarare än avvikelse,¹⁴⁰ vilket även görs synligt i utredningens beskrivning av problemet.

Antagandet om att mäns våld mot kvinnor i nära relationer härrör från könsmaktsstrukturer är skönjbart även i de åtgärder som presenteras i SOU 2015:55. Merparten av insatserna riktas mot myndigheter, i syfte att åstadkomma förbättrad styrning och ökad samordning för att motverka våldet.¹⁴¹ Att insatser för att förhindra våldet främst riktas mot statlig och regional verksamhet avslöjar ett bakomliggande antagande om att problemet är samhällets ansvar snarare än individens. De åtgärder som i SOU 2015:55 syftar till att förändra mäns och pojkars våldsamma beteende skiljer sig från tidigare

¹³⁷ Nilsson & Lövkrona, 2015, 35.

¹³⁸ Ibid, 37.

¹³⁹ SOU 2015:55, 88.

¹⁴⁰ Mellberg, 2004, 78.

¹⁴¹ SOU 2015:55, 249.

handlingsplaner som föreslagit behandlande insatser till avgränsande grupper av män. SOU 2015:55 prioriterar istället ett genusmedvetet förhållningssätt till att bryta destruktiva maskulinitetsnormer. En genussensitiv inställning till samhällets normer indikerar hur problemframställningen bygger på antaganden om könsstrukturer som primära orsaker till mäns våld mot kvinnor.

SOU 2015:55 står minst sagt ut bland de övriga undersökta policydokument. Trots att strukturella antaganden kan identifieras i samtliga handlingsplaner i någon utsträckning, är dessa aldrig lika omfattande som i 2015 års utredning. Den strukturellt grundade föreställningen om att könsmaktsordningen är grunden till problemet genomsyrar samtliga föreslagna åtgärder, inklusive de som riktas till individer. Att könsmaktsperspektivet tonats ned eller uteslutits ur övriga dokument måste dock betraktas som ett medvetet beslut snarare än ett misstag. Detta beslut lär ha grundats på en övervägning av de konsekvenser som kan följa av ett könsmaktsperspektiv. Problemframställningarnas implikationer diskuteras vidare i nästa del.

4.3 Implikationer

I analysens avslutande del avhandlas WPR-metodens fråga 4 och 5, som berör de diskursiva, subjektifierande och levda implikationer som följer av de identifierande problemframställningarna, samt vilka aspekter som utesluts ur den diskurs problemframställningarna producerar. Inledningsvis behandlas implikationerna av de individualistiska problemframställningarna, vilka återföljs av en diskussion kring det strukturella könsmaktsperspektivets tänkbara konsekvenser.

4.3.1 Implikationer av en individualistisk förståelse

De individualistiska antaganden som står bakom rättighetsproblemet och det psykosociala problemet producerar en diskurs inom vilken individen ses som grunden till problemet, och därmed till viss del hålls ansvarig för det. De individualistiska antagandena är ofta könsneutrala i syfte att vara inkluderande och inte ta de inblandade parternas

könsidentiteter för givna. Som redan konstaterat kritiserar denna hållning inom den genusvetenskapliga forskningen, eftersom maktförhållandet mellan män och kvinnor – som anses vara grundorsaken till våldet – inte adresseras. Ambitionen att omfatta allt och alla kan få effekten att den verkliga orsaken till problemet lämnas oberört. De åtgärder som föreslås kan därför på lång sikt bli överksamma.

Trots att den individualistiska förståelsen eftersträvar ett neutralt och inkluderande förhållningssätt, har de individualistiska problemframställningarna subjektifierande och könande effekter. Detta gäller både våldsutövare och våldsutsatt, som i problemframställningarna tillskrivs särskilda egenskaper och positioner. Våldsutövaren, oberoende av om denne benämns i könade eller okönade termer, beskrivs som en avvikare. Förslagen på åtgärder som förordar behandling tecknar bilden av en maskulin, våldsam individ med psykisk sjukdom, sociala problem eller kriminellt beteende. Den diskursiva förståelsen av våldsutövaren får levda implikationer då män som uppfyller kriterierna för den stereotypa gärningsmannen oftare misstänkliggörs och i högre utsträckning döms än de män som bättre platsar in i normen. Detta gäller bland annat för män som är psykiskt sjuka, drogberoende, arbetslösa, av ”utländsk härkomst” eller tillhör underklassen.¹⁴² Nilsson och Lövkrona påpekar att vita medelklassmän, som ses som ”en av oss” i rättens ögon, oftare frias från anklagelser om våldtäkt.¹⁴³ Dikotomin som konstrueras mellan den avvikande mannen och den ”normala” mannen gör Foucaults teori om *dividing practices* applicerbar. Den dynamik som uppstår när problemframställningen sätter dessa i opposition till varandra leder till att den avvikande gruppen utmålas som problemet.¹⁴⁴ Ett sådant motsatsförhållande missgynnar socialt avvikande grupper och kan orsaka förstärkta klyftor mellan dessa grupper och majoritetssamhället.

Foucaults *dividing practices* blir synliga även i skildringarna av den särskilt utsatta kvinnan. Den särskilt utsatta kvinnan ställs i opposition till normkvinnan, som är frisk, socialt välfungerande och integrerad i det svenska samhället. Den särskilt utsatta kvinnan beskrivs ofta som socialt avvikande på liknande premisser som våldsutövaren. I fokus hamnar kvinnans individuella egenskaper och position i samhället, snarare än den patriarkala maktstruktur som ur ett genusperspektiv är att betrakta som den kritiska frågan. Genom att exempelvis lyfta kvinnor med bristande språkkunskaper som särskilt utsatta

¹⁴² Nilsson & Lövkrona, 2015, 77.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Bacchi, 2009, 16–17.

läggs vikten vid kvinnors individuella brister snarare än vid strukturell diskriminering.¹⁴⁵ Samma logik präglar uppmaningen i SOU 2002:71 om hur den våldsutsatta kvinnan bör bli mer vaksam i vardagen och undvika hotfulla situationer. När problemet formuleras som kvinnors individuella brister, avtecknar sig en underliggande antydning om att det är kvinnans individuella ansvar att åtgärda det. Subjektifieringen av den utsatta kvinnan får levda effekter när det plötsligt ligger på hennes bord att skydda sig från våldet genom att åtgärda sina personliga tillkortakommanden.

Den övergripande problematiska implikationen av de individualistiska problemframställningarna kan sammanfattas i att dessa riskerar att lämna det verkliga problemet obehandlat, på bekostnad av enskilda individer. Istället för att i tillräcklig utsträckning rikta åtgärder till strukturella problem, görs individers personliga egenskaper och brister till centrala frågor. Både våldsutövare och våldsutsatt konstrueras ofta som socialt avvikande, vilket kan medföra att redan stigmatiserade grupper åtskiljs ytterligare från majoritetssamhället. Även i de fall avvikelse teorin inte appliceras läggs ansvaret för våldet implicit på individen. Kvinnan kan eventuellt isoleras och avledas från att söka hjälp om den diskursiva förståelsen antyder att våldet delvis är hennes eget fel för att hon själv försatt sig i en hotfull situation. Som Holmberg m.fl. påpekar producerar avsaknaden av strukturell maktanalys en diskurs där behoven reduceras till mätbara åtgärder riktade till individer eller specifika grupper.¹⁴⁶ Effekten blir då att möjligheterna att lösa strukturella problem minskar.

4.3.2 Implikationer av en könsmaktsförståelse

Könsmaktsförståelsen har i perioder kritiserats för att vara alltför heteronormativt och för att sakna ett intersektionellt perspektiv.¹⁴⁷ Uttrycket mäns våld mot kvinnor, som är centralt inom könsmaktsperspektivet, ser uteslutande på våldsutövaren som en man och på den våldsutsatta som en kvinna. Dessa fixerade subjektpositioner innebär att en heteronormativ utgångspunkt reproduceras, vilket i sin tur medför att våld inom

¹⁴⁵ Ekström, 2012, 63.

¹⁴⁶ Holmberg m.fl., 2015, 274.

¹⁴⁷ Nilsson & Lövkrona, 2015, 41; Connell, 2003, 126.

samkönade relationer varken adresseras eller förklaras.¹⁴⁸ När HBTQ-erfarenheter lämnas utanför förståelsen riskerar personer som lever med våld i samkönade relationer att osynliggöras eller nonchaleras. Detta trots att studier visar att våld i samkönade relationer är minst lika frekvent som i heterosexuella relationer.¹⁴⁹ En snäv exkluderande förståelse kan därmed försvåra möjligheten att upptäcka våld när våldsutövarens könsidentitet eller egenskaper inte överensstämmer med de förväntade. Med denna aspekt i åtanke kan benämningar såsom våld i nära relationer anses mer inkluderande och utmanande av den heteronormativa synen. En sådan tanke ligger förmodligen bakom de könsneutrala formuleringarna i de handlingsplaner som anammat ett rättighetsperspektiv. Nilsson och Lövkrona anser att kritiken är befogad, men belyser samtidigt forskning som visar att könsmaktsperspektivet är applicerbart också i samkönade relationer.¹⁵⁰ Även HBTQ-personer influeras av den patriarkala kulturella kontexten när de konstruerar kön.¹⁵¹ Då makt-dynamiken inom samkönade relationer kan relateras till könsmaktsordningen, bör könsmaktsperspektivet bedömas som relevant även utanför den heterosexuella kontexten.

Ytterligare en implikation av könsmaktsperspektivet som lyfts fram av postkoloniala forskare är att icke-vita kvinnors erfarenheter utelämnas. Förståelsen kritiseras för att producera en alltför homogen offerbild, där utgångspunkten är vita heterosexuella medelklasskvinnor.¹⁵² Denna kritik handlar i mångt och mycket om avsaknaden av ett intersektionellt perspektiv. Termen intersektionalitet myntades år 1989 av juristen Kimberlé Crenshaw för att beskriva hur ”ras” - och genusstrukturer måste vägas samman för att uppnå förståelse av svarta kvinnors erfarenheter.¹⁵³ Könsmaktsperspektivet tar i sin avsaknad av intersektionalitet inte tillräcklig hänsyn till hur våld drabbar olika kvinnor på olika sätt. Invandrade kvinnor löper exempelvis högre risk att utsättas för våld i nära relationer på grund av isolering, språkbarriärer och otillräcklig kunskap kring det svenska rättssystemet.¹⁵⁴ Kvinnors skilda erfarenheter påverkar således deras varierande möjligheter att söka och få rätt stöd av samhällets institutioner.

¹⁴⁸ Nilsson & Lövkrona, 2015, 41.

¹⁴⁹ Holmberg & Stjernqvist, 2005, se Nilsson & Lövkrona, 2015, 43.

¹⁵⁰ Nilsson & Lövkrona, 41.

¹⁵¹ Holmberg & Stjernberg, 2005, se Nilsson & Lövkrona, 2015, 43.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Connell, 2003, 126.

¹⁵⁴ Nilsson & Lövkrona, 2015, 43.

Connell hävdar att både genus och "ras" är relevanta maktstrukturer att ta i beaktning för att förstå kvinnors skilda erfarenheter.¹⁵⁵ Samtidigt understryker hon att genus ändå måste fortsätta behandlas som en struktur i egen rätt. Connell ser en fara i att låta genus brytas ned i andra kategorier och på så vis urvattnas. Nilsson och Lövkrona bemöter på ett liknande sätt kritiken genom att konstatera att samspelet mellan maktstrukturer påverkar våldets konsekvenser, men att det endast är könsmaktsperspektivet som på ett tillfredsställande sätt kan förklara våldets orsak.¹⁵⁶ Också Scott menar att det finns flera slags strukturer som påverkar maktförhållanden i sociala relationer, men att genus framstår som ett såpass beständigt och återkommande fält för maktartikulation genom historien att det ändå måste ses som det huvudsakliga.¹⁵⁷ Värdet av att inkludera en intersektionell analys i genusforskning ligger dock i att perspektivet belyser hur genusrelationer alltid verkar inom en kontext och interagerar med andra aspekter av det sociala livet.¹⁵⁸ Det finns därmed inget som talar emot att könsmaktsperspektivet inte kan kompletteras med en intersektionell analys och samtidigt behålla sin genusdimension.

Avslutningsvis finns anledning att kommentera den implikation könsmaktsperspektivets strukturella grund får för synen på ansvarsbördan. Som redan konstaterat presenterar SOU 2015:55 åtgärder riktade främst till samhällets institutioner, vilket insinuerar att de statliga, regionala och kommunala verksamheterna bär det huvudsakliga ansvaret för att förhindra mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Denna riktning skiljer sig till viss del åt från tidigare handlingsplaner, som i större utsträckning tillskrivit individen både skuld och ansvar. Ur ett individualistiskt perspektiv kan den strukturella förståelsen kritiseras för att avskriva en stor del ansvar från individen. Faktum kvarstår att våldet utgörs av en individ mot en annan, och att det hos den våldsutövande parten finns en avsikt att tillfoga skada. Om problemet enbart framställs i termer av abstrakta strukturer och normer, som kan tyckas främmande för den enskilde individen, återstår frågan om åtgärderna kan åstadkomma faktisk förändring i beteende på individnivå.

¹⁵⁵ Connell, 2003, 126.

¹⁵⁶ Nilsson & Lövkrona, 2015, 43.

¹⁵⁷ Scott, 1986, 1069.

¹⁵⁸ Connell, 2003, 127.

5 Sammanfattning

Denna uppsats identifierar och analyserar tre centrala problemframställningar i fyra statliga handlingsplaner rörande mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Genom Carol Bacchis analysverktyg *What's the Problem Represented to be?* (WPR) synliggörs problemframställningarnas bakomliggande antaganden och implikationer. WPR-metodens syn på policydokument som producenter av problem, snarare än lösningar, möjliggör en kritisk analys som även tar diskursiva och subjektifierande effekter i beaktning. Resultatet tolkas inom ett genusteoretiskt ramverk, med utgångspunkt i att handlingsplanerna verkar könande.

Den första identifierade problemframställningen formulerar våldet som en fråga om kön, med en strukturell eller relationell maktdimension. I samtliga dokument råder en viss ambivalens rörande kön och makt, som resulterar i att könade uttryck blandas med könsneutrala samt att strukturellt inriktade åtgärder samexisterar med individuellt riktade. Denna blandning är särskilt påtaglig i den senaste strategin, Skrivelse 2016/17:10. I SOU 2015:55, där könsmaktsanalysen är som tydligast, förstås våldet som en konsekvens av att kvinnor som grupp underordnas män som grupp. Föregående handlingsplaner ser inte våldet som en del i ett strukturellt mönster i lika stor utsträckning. Istället grundas förståelsen i ett individualistiskt antagande om våld som en abnorm avvikelse i en relation där maktdynamiken mellan den enskilda mannen och kvinnan är ojämn.

När kön spelar mindre roll för framställningen av problemet får rättighetsperspektivet större utrymme. Den andra problemframställningen, rättighetsproblemet, utgår från en liberalistisk syn på mannen och kvinnan som likställda medborgare. Förövarens respektive den våldsutsattas könstillhörighet anses därmed inte vara givna, vilket resulterar i att denna problemframställning omges av könsneutrala benämningar. Dessutom ges andra sociala kategorier än man och kvinna betydelse i denna förståelse. Barnets rätt uppmärksammas i högre grad, med betoning på att barnet drabbas särskilt hårt av mäns våld mot kvinnor i hemmet. I de dokument som präglas av ett rättighetsperspektiv görs även omfattande hänvisningar till den internationella policydiskursen. Rättighetsperspektivet är tydligt individualistiskt, då det huvudsakliga bakomliggande antagandet bygger på idén om alla människors lika rätt till frihet från våld. Det kritiska problemet med blir enligt

detta perspektiv att våldet inskränker denna rättighet. Eftersom rättigheten är universellt giltig för samtliga människor är könsmaktsstrukturen mindre relevant. Problemframställningen vinner legitimitet genom att förhålla sig på en allomfattande och okontroversiell nivå.

Den tredje problemframställningen, som jag valt att kalla det psykosociala problemet, delar rättighetsproblemets individualistiska grund. Problemframställningen utgörs av en syn på våldet som en konsekvens av enskilda individers egenskaper, positioner och tillkortakommanden. Förståelsen är vanligt förekommande i de handlingsplaner som föreslår åtgärder i form av behandling av individer som uppvisar ett avvikande beteende. De beteenden som här anses orsaka våldet knyts ofta till individers bakgrund och psykiska tillstånd, både i fråga om den våldsutövande mannen och den våldsutsatta kvinnan. Den psykosociala problemframställningen skapar en dikotomi mellan ”normala”, våldsbefriade samhällsmedlemmar och de avvikande individer som utövar och utsätts för våld. Framställningen reproducerar vidare stereotypa könsföreställningar om både män och kvinnor. Pojkar som upplevt våld i sin uppväxtmiljö antas bli utåtagerande och aggressiva män med ökad benägenhet att utöva våld. Samtidigt konstrueras den våldsutsatta kvinnan som en särskilt sårbar och försvagad individ i behov av skydd. Framställningen antyder att kvinnans tillkortakommanden och svagheter delvis ligger till grund för hennes utsatthet.

I analysen diskuteras slutligen möjliga implikationer av både en individualistisk förståelse och en strukturell könsmaktsförståelse. En individualistisk framställning betonar individens egen roll i problemet, genom att utmåla vissa grupper av män och kvinnor som särskilt benägna att utöva eller utsättas för våld. Effekten blir att redan socialt utsatta grupper oftare misstänkliggörs, vilket i sin tur kan leda till ökade klyftor mellan dessa grupper och majoritetssamhället. Samtidigt riskerar våldsutövande och våldsutsatta individer som platsar in i normen att gå obemärkta förbi. Avsaknaden av ett könsmaktsperspektiv minimerar dessutom möjligheten att adressera problemets strukturella dimension, vilket ur ett genusteoretiskt perspektiv framstår som problematiskt då genusperspektivet ser strukturell ojämlikhet som grundorsak till våldet. Rättighetsperspektivets likställning av män och kvinnor misslyckas dessutom beakta kvinnors begränsade möjlighet att i en patriarkal samhällsordning åtnjuta sina rättigheter till fullo.

Könsmaktsförståelsens exklusiva fokus på mannen som förövare och kvinnan som våldsutsatt kan dock få problematiska följder. Problemframställningen grundas i en heteronormativ syn och utgår från normsamhällets upplevelser, vilket exkluderar grupper

av människor vars erfarenheter skiljer sig åt från den vita medelklassvenskens. En alltför snäv förståelse av våldsutövaren och den våldsutsatta kan medföra att personer vars identiteter avviker från den förväntade osynliggörs. Bland dessa lyfts bland annat rasifierade kvinnor och HBTQ-personer, vars utsatthet uppmärksammas i mindre utsträckning än den vita medelklasskvinnans. Dessa gruppers möjlighet att söka och få rätt stöd försvåras därmed. Könsmaktperspektivet tenderar dessutom att lägga hela ansvarsbördan på en strukturell nivå, vilket kan minska möjligheten att åstadkomma förändringar i beteende hos enskilda våldsutövande individer.

De tre problemframställningar som identifierats i analysen av materialet grundar sig i förståelser vars utgångspunkter skiljer sig vida åt. Både en könad och könsneutral framställning får subjektifierande effekter som på olika vis positionerar män och kvinnor i förhållande till varandra. En könad framställning gör en tydlig avgränsning mellan könen, då alla män anses gynnas av våldet medan alla kvinnor direkt eller indirekt anses drabbas av våldet. Detta innebär att förövaren uteslutande konstrueras som maskulin, medan offerrollen ständigt feminiseras. Den könsneutrala framställningen som präglar den individualistiska förståelsen likställer i högre grad könen, men har visat sig innehålla könanande antaganden. Förövaren konstrueras med traditionellt maskulina egenskaper, medan den våldsutsatta feminiseras och beskrivs som passiv och i behov av skydd. Att den betydelse som tillskrivs uttryck såsom mäns våld mot kvinnor skiftar, visar dessutom att innebörden av kön och genus inte nödvändigtvis är bestående genom de analyserade policydokumenten. Samtliga dokument uppvisar dock könanande tendenser, där de sociala kategorierna man och kvinna tillskrivs distinkta roller.

Utvecklingen över tid visar att könsmaktsförståelsen åter tar vid år 2015 efter att en individualistisk förståelse dominerat 2000-talets första decennium. I den nu gällande strategin, som antogs år 2016, tonas dock könsmaktperspektivet ned, och individuellt riktade åtgärder ges återigen större utrymme. Bristen på konsensus kring hur mäns våld mot kvinnor i nära relationer bör förstås påtalar frågans aktualitet. Huruvida problemet ses som grundat i ojämlika maktstrukturer eller individuella avvikelser är fortfarande omstritt, vilket resulterat i att de strategier som antagits under den undersökta perioden inte lyckats likrikta sina åtgärder. Analysen av problemframställningarnas implikationer påvisar betydelsen av att överväga konsekvenser av föreslagna åtgärder, då dessa får levda effekter i den sociala verkligheten. Inte minst påverkar problemframställningen hur stödet för våldsutsatta kvinnor utformas i praktiken, vilket – av statistiken att döma – kan vara en fråga om liv och död.

Referenser

Bacchi, Carol. *Analysing policy: what's the problem represented to be?*, Pearson, Frenchs Forest, N.S.W., 2009.

Bacchi, Carol. Policies as Gendering Practices: Re-Viewing Categorical Distinctions, *Journal of Women, Politics & Policy*. 38:1, 20-41, 2017.

Bacchi Carol & Eveline, Joan. *Mainstreaming politics: gendering practices and feminist theory*. Adelaide: University of Adelaide Press, 2010.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina. *Diskursanalys, i: Textens mening och makt - metodbok i samhälls-vetenskaplig text- och diskursanalys*, Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), 3., [utök.] uppl., Lund: Studentlitteratur, 2012.

Connell, Raewyn. *Om genus*. Göteborg: Daidalos, 2003.

Dastory, Sepáram Damon. Fallet Lotta – detta har hänt, SVT Nyheter, 2016-11-16, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/fallet-lotta-detta-har-hant> (hämtad 2018-05-22).

DeKeseredy, Walter S. & Schwartz, Martin D. Theoretical and Definitional Issues in Violence Against Women, i *Sourcebook on Violence Against Women*, 2: a uppl., Claire M. Renzetti, Jeffrey L. Edleson & Raquel Kennedy Bergen (red.), 3-22. Los Angeles: SAGE Publications, 2011.

Carbin, Maria. *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*. Stockholm: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen, 2010.

Ekström, Veronica. Det besvärliga våldet: Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer, *Nordisk Juridisk Tidsskrift*, Retfærd, 3, 51-68. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2012.

Gracia, Enrique & Merlo, Juan. Intimate partner violence against women and the Nordic paradox, *Social Science & Medicine*, no. 157, 27-30, 2016.

Holmberg, Carin, Enander, Viveka & Lindgren, Anne-Li. Ett litet ord betyder så mycket: Alliansregeringen, Handlingsplanen och betydelseförskjutningar av begreppet mäns våld mot kvinnor. *Sociologisk forskning*. vol. 52 no. 3, 257–278, 2015.

Johnsson-Latham, Gerd. Mäns våld mot kvinnor i ett globalt perspektiv, i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, 3:e uppl., Gun Heimer, Annika Björck & Chrystal Kunosson (red.), 19–42. Lund: Studentlitteratur, 2014.

Mellberg, Nea. *Mäns våld mot kvinnor: Synliga mödrar och osynliga barn*. Uppsala: Uppsala universitet, Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, 2004.

Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet. Våld i nära relationer. <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>, u.å. (hämtad 2018-05-02).

Nilsson, Gabriella. *Könsmakt eller häxjakt?: antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Lund: Lunds universitet, Institutionen för kulturvetenskaper, 2009.

Nilsson, Gabriella & Lövkrona, Inger. *Våldets kön – Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur, 2015.

Nordborg, Gudrun. Mäns våld mot kvinnor, i *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, 3:e uppl., Gun Heimer, Annika Björck & Chrystal Kunosson (red.), 43–72. Lund: Studentlitteratur, 2014.

Patel, Runa & Davison, Bo. *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 4. uppl., Lund: Studentlitteratur, 2011.

Premfors, Rune. *Policyanalys: Kunskap, praktik och etik i offentlig verksamhet*. Lund: Studentlitteratur, 1989.

Regeringskansliet. Rättsdokument: Skrivelse, <https://www.regeringen.se/rattsdokument/skrivelse/>, u.å. (hämtad 2018-05-22).

Regeringskansliet. Rättsdokument: Statens offentliga utredningar, <https://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/>, u.å. (hämtad 2018-05-22).

Scheffer-Lindgren, Maria. *Mäns Våld mot Kvinnor i Nära relationer ur perspektiven Genus, Rätt och Folkhälsa – En kunskapsöversikt*. Karlstad: Karlstads universitet, Institutionen för samhällsvetenskap, Avdelningen för folkhälsovetenskap, 2005.

Scott, Joan Wallach. Gender: A Useful Category of Historical Analysis, *The American Historical Review*. 91(5):1053–1075, The American Historical Association, 1986.

Skr. 2007/08:39. *Handlingsplanen mot mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i samkönade parrelationer*.

Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet - feministisk politik för en jämställd framtid*, Socialdepartementet.

SOU 2002:71. Person säkerhetsutredningen. *Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer: delbetänkande*.

SOU 2015:55. Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor, *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck, slutbetänkande*, Socialdepartementet.

Wendt Höjer, Maria. *Rädslans politik – Våld och sexualitet i den svenska demokratin*.
Malmö: Liber, 2002.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*.
Lund: Studentlitteratur, 2000, 19.